

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.2318-сп-13
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
О.І. Сіліна

Керівник: доцент кафедри соціальної педагогіки,
к. пед. н. Т. Г. Соловйова

Рецензент: доцент кафедри соціальної педагогіки,
к.пед.н. О. Г. Лещенко

Запоріжжя
2020

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 84 с., 17 таблиць, 2 рисунки, 86 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження процес соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи з формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми та методи формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз джерел, спостереження, інтерв'ювання, опитування, вивчення особових справ, соціально-педагогічний експеримент.

Теоретичне значення роботи полягає у комплексному підході до процесу формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Практичне значення роботи полягає у розробці соціально-педагогічної програми з формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти, центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді.

ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ, БАТЬКИ, ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА

SUMMARY

Silina I. The socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children.

The qualifying work consists of introduction, 2 parts, findings, list of literature (88 sources), and 2 addendums on 6 pages. The qualifying work volume is 106 pages long, 91 of them – main text. There are 17 tables and 2 illustrations.

The qualifying work gives theoretical review and describes the experimental research of the formation of pedagogical culture of the parents of preschool children. It defines the content, forms and methods of forming of parents' pedagogical culture. The difficulties of socio-pedagogical work with this category are highlighted.

The research object: the process of socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children.

The research subject: the content, forms and methods of the socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children aimed at supporting parents and their pedagogical culture development.

The research purpose: theoretical background and experimental verification of the content, forms and methods of the socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children in the conditions of preschool education institutions.

The research tasks are:

- to define the essence of the notion «parents' pedagogical culture»;
- to consider the psycho-pedagogical characteristics of preschool aged children and their parents;
- to define the content, forms and goals of the socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children;
- to verify the content, forms and methods of the socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children in preschool education institutions.

The part 1 «Theoretical backgrounds of the socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children» describes the essence of the socio-pedagogical

work with the parents in the conditions of preschool education institutions; considers the psycho-pedagogical features of parents as pedagogical interaction subjects; highlights goals and the content of the socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children.

The part 2 «Experimental socio-pedagogical work with the parents of preschool aged children» shows the results indicative, forming and control phases of the research on the formation of parents' pedagogical culture of preschool aged children in preschool education institutions.

The analysis of the results has proved the effectiveness of the developed and implemented program.

Key words: preschool age, preschool aged children, preschool education institution, parents, pedagogical culture.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку	11
1.1. Формування педагогічної культури батьків як наукова проблема	11
1.2. Діти дошкільного віку та їхні батьки як суб'єкти соціально-педагогічної роботи	31
1.3. Цілі та зміст соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку	40
Розділ 2. Експериментальна соціально-педагогічна робота з батьками дітей дошкільного віку	65
2.1. Аналіз реального стану педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти	65
2.2. Програма соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти	72
2.3. Перевірка ефективності впровадженої програми	81
Висновки	89
Список використаних джерел	92
Додатки.....	100

ВСТУП

Сім'я є первинним середовищем виховання дитини, в якому процес формування підростаючої особистості відбувається під впливом об'єктивних (структура, склад сім'ї, стиль сімейних взаємин, приклад і авторитет батьків) і суб'єктивних (цілеспрямоване виховання дорослими) умов. Однак від виховної діяльності батьків, від того наскільки свідомо вони займаються вихованням залежить створення комплексу педагогічно доцільних умов для формування і розвитку дитини, трансформації виховного мікросередовища. Проявом усвідомленого батьківського виховання є моральне обличчя, поведінка батька й матері у повсякденному житті. Для повноцінного й ефективного виховання дитини необхідне гармонійне поєднання обох факторів: свідомого і стихійного впливу на дитину. Сьогодні, на жаль, доводиться констатувати, що виховний процес у багатьох сучасних сім'ях здійснюється батьком інерційно, фрагментарно, що негативно позначається на дитині, формуванні її особистості. Однією з основних причин нівелювання батьківського виховання є недостатній рівень педагогічної культури батьків.

Актуальні проблеми освіти дітей дошкільного віку, захисту їхніх інтересів і прав, партнерської взаємодії висвітлено в положеннях законів України: «Про освіту» (в редакції від 19.01.2019), «Про дошкільну освіту» (в редакції від 04.11.2018), «Про охорону дитинства» (в редакції від 01.01.2019), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (в редакції від 20.01.2018), «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», – Концепції «Нова українська школа», листі МОН України «Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців» від 11.10.2017 № 1/9-546.

Підвищення педагогічної культури батьків є вагомим умовою реалізації педагогіки партнерства в умовах реформи національної системи освіти. Це

зумовлено, по-перше, потребою дитини в педагогічно грамотних батьках, здатних до організації та здійснення ефективного сімейного виховання, плідної спільної діяльності із ЗДО щодо узгодження виховних впливів і створення сприятливих умов для формування й розвитку особистості дошкільника; по-друге, необхідністю подолання притаманних сучасному соціуму проблем (алкоголізму, наркоманії, злочинності, психічних розладів) як наслідку негативної сімейної атмосфери й деструктивного сімейного виховання, що продукуються батьками з низьким рівнем педагогічної культури.

У частини батьків не сформовано уявлення про зміст, способи реалізації сучасних механізмів виховання – саморозвитку, самоорганізації, формування соціальної відповідальності особистості. Усвідомлення батьками потреби в педагогічних знаннях, готовність проявити активність є важливими чинниками підвищенні рівня їхньої педагогічної культури. Отже, проблема формування педагогічної культури батьків набуває особливої актуальності як важлива умова ефективності та якості партнерської взаємодії ЗДО з батьками вихованців.

Формування педагогічної культури батьків є актуальною проблемою сімейного виховання, яка висвітлена в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців. Організаційно-методичні засади педагогічної просвіти та самоосвіти батьків розкрито в низці робіт Т. Волікової, М. Демидова, Р. Капралової, О. Тихонова. Питання сімейного виховання в педагогічній спадщині В. Сухомлинського, А. Макаренка проаналізовано у працях Л. Заворотченко, Л. Ковальчук, Т. Кочубей, О. Мальцевої, О. Петренко, Л. Петрук. Теоретичні засади формування педагогічної культури батьків представлено в роботах Т. Алексеєнко, А. Арбузова, Є. Аркіна, О. Арсеньєва, О. Бондаревської, І. Гребенникова, Л. Ковінько, Л. Левшина, А. Макаренка, О. Лещенко, Т. Панфілової, Ю. Петрова, В. Сухомлинського, В. Титаренко та ін., а також у працях зарубіжних дослідників А. Адлера, Є. Берна, Т. Гордона, Х. Джайнотта, В. Сатир, Ю. Хамеляйнена. Проблему формування педагогічної культури батьків у другій половині ХХ століття досліджувала Ю. Грицкова.

Однак наукових розвідок, які б вивчали проблему формування педагогічної культури батьків у дошкільному закладі з точки зору соціальної педагогіки, особливо в сучасних умовах, є недостатньо, що й актуалізує своєчасність нашого дослідження. Отже, темою нашого дослідження обрано «Соціально-педагогічна робота з батьками дітей дошкільного віку».

Об'єкт роботи – процес соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку.

Предмет – зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи з формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Мета – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми та методи формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Для досягнення мети визначено такі завдання дослідження:

- визначити сутність поняття «педагогічна культура батьків»;
- розглянути дітей дошкільного віку та їхніх батьків як суб'єкт дослідження;
- визначити сутність та зміст соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку з формування педагогічної культури;
- експериментально перевірити зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Методи роботи: теоретичні: аналіз наукової літератури з даної проблеми; аналіз програм виховання і навчання дітей дошкільного віку; загальні методи наукового пізнання: діалектичний, логічний, історичний; теоретичні: аналіз і синтез передового науково-практичного досвіду з даної проблеми; аналіз документів для визначення нормативно-правового підґрунтя дослідження;

- емпіричні: діагностичні методи, відповідні завданням дослідження – спостереження, бесіда, інтерв'ю, рисункові діагностичні методики, соціально-педагогічний експеримент.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Формування педагогічної культури батьків як наукова проблема

Огляд педагогічних праць дає підстави для окреслення концептуального положення щодо важливості та необхідності взаємодії з сім'ями вихованців, забезпечення родин системою педагогічних знань. Вироблення педагогічних умінь досягається лише за активної участі батьків у різноманітних справах і заняттях, пов'язаних з вихованням і освітою дітей. Тому педагоги мають систематично і активно розповсюджувати і прищеплювати педагогічні знання, допомагати сім'ям усвідомлено виховувати дітей, пропагувати кращий досвід родинного виховання [69].

Висока відповідальність батьків перед собою і суспільством за виховання своїх дітей вимагає від них значних знань у галузі психології, фізіології, валеології, педагогіки. Об'єктивно переважна більшість батьків вирізняється вкрай низьким рівнем психолого-педагогічної культури, що призводить до помилок і навіть тяжких наслідків у системі сімейного виховання, породжує сімейні трагедії. І це не стільки вина батьків, скільки їх біда: десятиліттями в країні не було системи підготовки молодих людей до сімейного життя, оволодіння ними знаннями в царині виховання дітей в сім'ї. Турбувалися лише про оволодіння міцними знаннями з основ наук, готували до набуття фаху інженера, лікаря, агронома, вчителя, механізатора та ін., але не готували до найскладнішої і найбільш відповідальної діяльності – створення міцної сім'ї, виховання дітей. І це при тому, що майже кожна людина безпосередньо включається в процес творення сім'ї, народження й виховання дітей.

Для нашого дослідження ключовим є поняття педагогічної культури батьків, тому для визначення сутності даного поняття ми звернулися до

наукової літератури. Розглянемо поняття «педагогічна культура батьків» та його структурне наповнення. Означене поняття містить три складові, центральним з яких є поняття «культура».

Поняття культури є складним і неоднозначним. Культура в різних її проявах є об'єктом і предметом вивчення безлічі конкретних наук. Це археологія, етнографія, історія, соціологія, педагогіка, психологія та ін. Кожна з цих наук створює своє певне уявлення про культуру.

У системі сучасного наукового знання поняття «культура» відноситься до числа фундаментальних. У повсякденній свідомості під культурою часто розуміють культурність особистості, відносячи сам термін до оцінних понять, широко вживають словосполучення «культура розуму», «культура почуттів», «культура поведінки», «фізична культура» [81].

Сам термін культура має походження від латинського слова «culture» – що в перекладі означає «обробіток землі, догляд». Цей термін як не можна більш точно виражає сутність поняття культури, під яким розуміють філософи всі види перетворювальної діяльності суспільства і людини разом з її результатами. В даний час слово «культура» часто вживається як міра рівня освіченості та освіченості і вихованості людини. Хоча суперечка з приводу точності і повноти цього визначення триває і навряд чи коли-небудь буде закінчена, так як різноманіття діяльності людини породжує і різноманіття проявів культури, одним з найбільш вичерпних і лаконічних визначень культури є визначення відомого культуролога Е. Маркаряна. Він звучить так: «Культура є спосіб позабіологічної адаптації людиною навколишньої дійсності». У цьому понятті найбільш виразно зафіксовано загальна відмінність людської життєдіяльності від біологічних форм життя, якісна своєрідність історично-конкретних форм цієї життєдіяльності на різних етапах суспільного розвитку [53].

Базуючись на розумінні культури як цілісності, науковці виділяють такі її основні компоненти:

- сама людина як творець культури та її об'єкт;

- людська діяльність у всьому різноманітті її виявів;
- усе, що створено людиною – результати її матеріальної та духовної діяльності

Складність і багатоманітність людської життєдіяльності зумовлюють складність внутрішньої структури культури як цілісного феномену. Вона існує у двох формах:

- предметній – наочно виражені результати матеріальної та духовної діяльності людей;
- особистісний – внутрішній світ (настанови, принципи, ціннісні орієнтири та ін.) людини, а також соціальних груп, соціуму й людства в цілому [53].

Основою для визначення поняття «педагогічна культура» є філософське розуміння культури як характеристики розвитку творчих сил і здібностей людини та вчення про провідну роль діяльності в її формуванні. Особистісний прояв культури реалізується в повсякденній діяльності, у стосунках, поведінці, стилі життя, побуті, засвоєнні культурних досягнень, знань, навичок, умінь [4].

Педагогічна культура трактується у сучасній науковій літературі достатньо неоднозначно. З одного боку, педагогічна культура відображує рівень засвоєння людиною прийнятного у суспільстві соціально-педагогічного досвіду, з іншого боку – реалізацію цього досвіду у повсякденній діяльності [7]. В. Вершинін та деякі дослідники під педагогічною культурою розуміють частину загальнолюдської культури, що має своїм змістом світовий педагогічний досвід, зміну культурних епох і відповідних їм освітніх парадигм, історію педагогічної науки [18].

У науковій періодиці, в енциклопедичних і навчально-методичних виданнях педагогічна культура розглядається як: зміна культурних епох і відповідних до них культурних цивілізацій, історія педагогічної науки та освіти, зміна освітніх парадигм; соціальне явище, характеристика особливостей зв'язку поколінь і педагогічної взаємодії, засіб педагогізації навколишнього середовища, носіями якого є педагоги, батьки, громадські вихователі та діячі. У

цих та інших працях педагогічна культура пов'язується з професійною діяльністю педагога, визначає особливості його взаємодії з вихованцями [73].

На думку М. Карнаухової, педагогічну культуру можна розглядати на різних рівнях: соціально-педагогічному, науково-педагогічному, професійно-педагогічному та особистісному. У соціально-педагогічному контексті педагогічна культура постає як засіб педагогізації навколишнього середовища. Носіями і творцями педагогічної культури у цьому разі є вчителі, батьки, педагогічні співтовариства. Науково-педагогічний рівень дає змогу розглядати педагогічну культуру як складову загальнолюдської і національної духовної культури, сферу педагогічних цінностей, що охоплює педагогічні теорії, мислення, свідомість, культурні зразки практичної діяльності. У професійно-педагогічному плані педагогічна культура розглядається як сфера професійної діяльності, що містить суспільні вимоги до неї, закономірності культурної ідентифікації педагога. Педагогічна культура може розглядатися і як особистісна якість учителя чи вихователя [40].

Деякі науковці розглядають педагогічну культуру як частину загальнолюдської культури, в якій з найбільшою повнотою відобразились духовні та матеріальні цінності освіти і виховання, а також способи творчої діяльності, необхідні для успішної соціалізації особистості [18; 19]. Крім того, педагогічна культура розглядається як програма соціального наслідування, що включає в себе соціально-педагогічний ідеал, адекватні йому форми і методи його досягнення, суб'єкти педагогічної культури, в якості яких можуть виступати батьки, сім'я, педагоги, суспільство, держава. У даному розумінні в педагогічній культурі виділяють три рівні: реліктовий, актуальний, потенційний. Реліктовий рівень включає в себе історично сформовані педагогічні установки, норми, способи і форми педагогічного процесу, за інерцією продовжують існувати, навіть якщо об'єктивних підстав для цього вже немає. Другий (актуальний рівень) відображає специфіку сьогоденної громадської педагогічної ситуації. Це зразок освітньо-виховної діяльності, вибудованої згідно з вимогами соціального замовлення. Третій рівень

представлений педагогічною інноватикою, метою якої є підготовка освітньої системи до вимог завтрашнього дня [19].

Педагогічна культура батьків включає ще одне поняття – «батьківство». У загальному вигляді батьківство – факт походження дитини від певного чоловіка (батька). Втім, це лише формальний підхід до розуміння даного терміну. На нашу думку, доцільним є розуміння під «батьківством» процесу поетапного і послідовного впливу на особистість за допомогою постійної уваги, турботи, любові та участі в житті людини. Батьківство продовжує впливати на протязі всього морально-виховного процесу та формування особистості [80].

З огляду на вищесказане, поняття педагогічної культури батьків виявляється прямо пов'язаним з поняттям батьківства, зокрема, усвідомленого батьківства [48].

Історичний аспект поняття педагогічної культури батьків розглядає Ю. Грицкова [29], яка акцентує увагу на традиційності педагогічної просвіти батьків у нашій державі. Починаючи з XI-XII століть у книгах-рукописах знаходять рекомендації батькам щодо конкретних способів, форм і методів виховання підростаючого покоління. У ході дослідження автора встановлено, що вітчизняні та зарубіжні філософи, педагоги минулого наголошували на необхідності організації педагогічної просвіти батьків, підкреслювали зв'язок сімейного виховання з місцем жінки в суспільстві та рівнем її педагогічної підготовки, доводили необхідність освіти жінки як матері-виховательки. Серед таких вчених К. Ушинський, М. Пирогов, Д. Писарев, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж. Руссо,); закликали до створення педагогічних товариств, гуртків, курсів, бібліотек, лекторіїв для батьків і були їх організаторами, допомагаючи батькам зрозуміти свої обов'язки перед суспільством у ставленні до дітей та добросовісно їх виконувати П. Блонський, П. Каптерев; національну систему родинного виховання досліджували В. Сухомлинський, М. Стельмахович [29; 38].

У широкому соціально-педагогічному сенсі педагогічну культуру батьків М. Недвицька [56, 64] інтерпретує як складову загальної культури людини, в

якій відображено накопичений людством досвід виховання дітей у сім'ї, такий рівень їхньої педагогічної спрямованості, який відображає міру зрілості як вихователів і виявляється в процесі сімейного виховання.

Низька педагогічна культура батьків спричинює їхнє безвідповідальне ставлення до виконання виховної функції, мотиваційну обмеженість щодо розв'язання проблем, пов'язаних із вихованням і розвитком дитини, формалізацію батьківсько-дитячих взаємин, збільшення дефіциту теплоти, уваги і поваги між членами сім'ї, що призводить до формування в дитини низької самооцінки, невпевненості в своїх силах, розвитку негативних способів самоствердження в соціумі [73].

Таким чином, на думку М. Карнаухової [40], термін «педагогічна культура» цілком об'єктивно відноситься як до професійних педагогів, так і до батьків і суспільства в цілому. Підготовка батьків до виховної діяльності повинна передбачати значне підвищення рівня їх педагогічної культури.

Під педагогічною культурою прийнято розуміти такий рівень педагогічної підготовленості батьків, який дозволяє їм зробити сімейне виховання процесом цілеспрямованим і успішним, повноцінно вирішальним завдання розвитку та виховання дитини в єдності зі школою [7, 64].

У структурі педагогічної культури батьків науковці виділяють когнітивний, операційний, комунікативний, рефлексивний, емоційний компоненти. Коротко охарактеризуємо компоненти педагогічної культури батьків.

Когнітивний компонент педагогічної культури являє собою певний обсяг психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних, правових знань, необхідних для повноцінного здійснення виховання в сім'ї. Насамперед, це знання законів вікового анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дітей, підлітків, юнацтва, розуміння цінностей сімейного життя і сімейного виховання: любов, здоров'я, здоровий спосіб життя, сімейні та культурно-національні традиції та звичаї; володіння знаннями про проблеми, типові помилки сімейного виховання та способи їх усунення; знання прав та обов'язків батьків, питань правового й

економічного захисту особистості дитини [40].

Операційний компонент педагогічної культури включає в себе усвідомлене володіння батьками різноманітністю методів, прийомів, форм виховної взаємодії з дитиною, вміння організувати життя і заняття дітей у сім'ї, організувати сімейну роботу й відпочинок, вміння діагностувати здібності, інтереси і схильності дитини.

Комунікативний компонент педагогічної культури батьків включає в себе, перш за все, вміння батьків створювати сприятливий психологічний клімат у сім'ї, вміння розуміти дітей та інших членів сім'ї, терпимість до іншої думки, вміння обговорювати свій психофізичний стан і свої думки, вміння попереджати і вирішувати конфлікти.

Рефлексивний компонент педагогічної культури припускає наявність у батьків умінь аналізувати власні дії та стану, оцінювати ефективність застосовуваних методів, прийомів взаємодії з дітьми, причини успіхів і невдач, помилок і труднощів, які виникають в ході сімейного виховання, здатність подивитися на себе очима своєї дитини.

Емоційний компонент педагогічної культури батьків включає вміння володіти собою в складних ситуаціях, вміння зрозуміти стан дитини по незначним особливостям її поведінки, уміння бачити проблеми дитини і надати їй допомогу у їх вирішенні, здатність батьків до емпатії, співпереживання, співчуття.

Деякі дослідники (Є. Бондаревська, С. Вершловський) розглядають педагогічну культуру як історичну програму соціального наслідування, яка охоплює соціально-педагогічний ідеал, адекватні форми і методи його досягнення, суб'єктів педагогічної культури, якими можуть бути батьки, сім'ї, педагоги, суспільство, держава. У ньому розумінні в педагогічній культурі виокремлюють три рівні: реліктовий, актуальний, потенційний.

Реліктовий рівень містить педагогічні настановлення, норми, способи і форми педагогічного процесу, що склалися історично і продовжують за інерцією своє існування, навіть, за відсутності необхідних об'єктивних

передумов. Актуальний рівень відображає специфіку сучасної суспільної педагогічної ситуації. Це зразок освітньо-виховної діяльності, вибудований згідно з вимогами соціального замовлення. Третій рівень представлений педагогічною інноватикою, мета якої полягає у підготовці освітньої системи до вимог завтрашнього дня [19, 7].

Педагогічна культура також інтерпретується як такий рівень педагогічної підготовки батьків, який дає їм змогу перетворити сімейне виховання на цілеспрямований, успішний процес, що повноцінно вирішує завдання розвитку і виховання дитини в єдності зі школою [7, 65].

У широкому соціально-педагогічному сенсі педагогічна культура батьків інтерпретується як складова загальної культури людини, в якій відображено накопичений людством досвід виховання дітей у сім'ї, такий рівень їхньої педагогічної спрямованості, який відображає міру зрілості як вихователів і виявляється в процесі сімейного виховання [56, 64].

Тобто, педагогічна культура батьків, з одного боку, віддзеркалює рівень оволодіння ними наявним у суспільстві соціально-педагогічним досвідом виховання, а з іншого – передбачає реалізацію цього досвіду у повсякденній життєдіяльності своєї сім'ї.

Низька педагогічна культура батьків спричинює їхнє безвідповідальне ставлення до виконання виховної функції, мотиваційну обмеженість щодо розв'язання проблем, пов'язаних із вихованням і розвитком дитини, формалізацію батьківсько-дитячих взаємин, збільшення дефіциту теплоти, уваги і поваги між членами сім'ї, що призводить до формування в дитини низької самооцінки, невпевненості в своїх силах, розвитку негативних способів самоствердження в соціумі.

На думку С. Щербакової, більш правомірно вести мову не просто про педагогічну, а про психолого-педагогічну культуру батьків, акцентуючи на її психологічних засадах. Де пояснюється тим, що будь-який педагогічний спосіб, метод впливу та взаємодії з дитиною, будь-який крок батьків у напрямі формування та розвитку її особистості дуже важко здійснити без знання

закономірностей психічного розвитку дитини, без розуміння психічних мотивів, які зумовлюють кожний її вчинок, без уміння протистояти тим міфам і помилкам з приводу особливостей дитячого психічного розвитку і методів виховання, наявних у культурі поряд із науковою психолого-педагогічною системою поглядів [86].

Ґрунтуючись на таких ідеях, С. Щербакова пропонує розглядати психолого-педагогічну культуру батьків як особистісне утворення, що проявляється в їхній ціннісно-цільовій спрямованості на повноцінне виховання і розвиток дитини, здатності до рефлексії, самоконтролю, регуляції своєї поведінки, у творчому володінні психолого-педагогічними технологіями, знаннями, гуманістичним стилем взаємодії з дитиною. Дослідниця переконана, що ефективність сімейного виховання, повноцінний психічний та особистісний розвиток дитини залежать не просто від рівня психолого-педагогічної культури, а від рівня сформованості тих чи тих компонентів її структури. До таких елементів пропонується відносити аксіологічний, операційно-діяльнісний та інформаційно-змістовий, кожний з яких має конкретні показники, що дає змогу виміряти загальний рівень психолого-педагогічної культури батьків.

Показниками аксіологічного компонента визначено:

1) тип батьківського ставлення до дитини, який виявляється через емоційну чутливість стосовно неї (материнська і батьківська любов, повага і прийняття дитини, оцінювання її образу «Я»), почуття відповідальності за процес розвитку і виховання дитини у сім'ї;

2) здатність батьків до рефлексії себе, своєї поведінки і вчинків, що виявляється у певному рівні вольового самоконтролю, саморегулювання під час взаємодії з дитиною, а також впливає на актуалізацію особистісних якостей батьків, реалізацію ними своїх творчих сил і здібностей у процесі сімейного виховання.

Показниками інформаційно-змістового компонента є:

1) наявність у батьків знань про загальні закономірності психічного розвитку дітей, наявність об'єктивних уявлень про психологічні особливості

різних вікових періодів, розуміння позитивного змісту вікових криз та їхнього значення у розвитку дитини;

2) наявність знань про індивідуально-типологічні особливості своєї дитини, знань про її сильні та слабкі сторони, адекватне їх оцінювання, уміння прогнозувати їхній подальший розвиток, уміння об'єктивно узгоджувати свої вимоги з реальними можливостями і здібностями дитини;

3) наявність знань про цілі педагогічної діяльності, методи і прийоми виховання, можливі негативні наслідки застосування неадекватних методів виховання (покарання, заохочення, вимога), а також знання про шляхи і способи організації діяльності дитини, спрямованої на її всебічний розвиток.

Для характеристики операційно-діяльнісного компонента запропоновано такі показники:

1) способи і прийоми спілкування батьків із дитиною у процесі виховного впливу: методи словесного впливу (спонука, переконування, прохання, примус), методи контролю, наочного прикладу, заохочення, покарання;

2) стиль взаємодії з дитиною, який синтезує весь характер батьківської компетентності у питаннях виховання і розвитку дітей, дає інтегральну характеристику певному рівню психолого-педагогічної культури батьків.

Аналізуючи об'єктивні та суб'єктивні чинники, які безпосередньо позначаються на виховному потенціалі сім'ї, Л. Хачатрян і Н. Кабанова наголошують на важливості такого суб'єктивного за характером чинника, як педагогічна культура батьків, що визначає можливість продукування конструктивного виховного впливу на формування і розвиток особистості дитини. І хоча автори не подають чіткого визначення самого поняття «педагогічна культура батьків», вони окреслюють ті якості і властивості, наявність яких може слугувати свідченням педагогічної культури. Зокрема, зазначений вплив відбувається ефективно, якщо батьки свідомо підходять до вибору методів виховання, зважаючи переваги і недоліки кожного з них, уміють чітко формулювати виховні цілі. Це, своєю чергою, дає їм змогу окреслити певний напрям і виховну стратегію, які, безумовно, мають бути

несуперечливими, послідовними [82].

Відсутність у батьків знань про закономірності особистісного розвитку, вікові особливості дітей та їхнє значення для виховання, на переконання Л. Хачатрян і Н. Кабанової, може спричинити втрату контролю над поведінкою дитини і, як наслідок, зниження якості виховання. Щодо інших параметрів педагогічної культури батьків, до них пропонується відносити усвідомлення недостатності наявних психолого-педагогічних знань та орієнтацію на їх поглиблення і розширення, активність в оволодінні такими знаннями, уявлення про доцільне використання тих чи тих практик заохочення і покарання дітей, відсутність у сім'ї ціннісних суперечностей у поглядах на виховання дитини та вимоги до неї.

Визначаючи педагогічну культуру батьків як інтегративне утворення, що уособлює єдність цінностей, діяльнісних проявів, сутнісних сил особистості батьків, спрямованих на творчу реалізацію процесу виховання і розвитку дитини в сім'ї, Ю. Гладкова [24] вирізняє її критерії і показники, до яких належать:

- ціннісні орієнтації (ставлення до сім'ї, дитини як до цінностей; визнання самоцінності дитинства, індивідуальності дитини; усвідомлення емоційної сфери дитини як базової основи особистості та своєї ролі в забезпеченні психологічного захисту та емоційного благополуччя дитини;
- розуміння необхідності цілеспрямованого систематичного виховання дитини за допомогою узгоджених зусиль усіх членів сім'ї);
- діяльнісні характеристики (свідоме прийняття ролі батьків як вихователів, відповідальних за розвиток особистості своєї дитини; володіння психолого-педагогічними знаннями в практиці повсякденної взаємодії з дитиною відповідно до її особливостей і тенденцій розвитку; узгодження мети і методів виховання з інститутами суспільного виховання для забезпечення наступності в розвитку дитини; гнучкість форм і методів взаємодії в різних ситуаціях, а також у зв'язку з віковими змінами дитини);
- особистісні прояви (наявність таких психологічних позицій, як

здатність до емпатії, рефлексії, самоконтролю, саморегуляції; уміння долати власні особистісні проблеми без завдання шкоди емоційному самопочуттю дитини; готовність до узагальнення, аналізу, корекції, перебудови власного досвіду виховної діяльності; розширення сфери спілкування з носіями педагогічного досвіду, підвищення комунікативної культури, активне прийняття ролей «Я навчаюся» («Мене навчають») та «Я навчаю» як основу діалогу [24, 10].

Отже, поняття «педагогічна культура» пов'язується із професійною діяльністю педагога, визначає особливості його взаємодії з вихованцями та їхніми батьками. У науковій періодиці, енциклопедичних і навчально-методичних виданнях педагогічна культура розглядається як: складова загальної культури людини, що знаходить відображення в накопиченому попередніми поколіннями досвіді виховання дітей у сім'ї, що виявляється у ставленні до дитини, оцінюванні поведінки дитини, реальній діяльності та спілкуванні з нею (В. Сухомлинський, М. Спичак, В. Федяєва); історична програма соціального наслідування, яка охоплює соціально-педагогічний ідеал, адекватні форми і методи його досягнення, суб'єктів педагогічної культури, якими є батьки, сім'я, педагоги, суспільство, держава (Є. Бондаревська, С. Вершловський); зміна культурних епох і відповідних до них культурних цивілізацій, історія педагогічної науки та освіти, зміна освітніх парадигм (М. Богуславський, А. Валицька, Г. Виленський, Г. Карпова, Є. Шиянов); соціальне явище, характеристика особливостей зв'язку поколінь і педагогічної взаємодії, засіб педагогізації навколишнього середовища, носіями якого є педагоги, батьки, громадські вихователі та діячі.

С. Вершловським [19] виокремлено такі рівні педагогічної культури: реліктовий, актуальний, потенційний. Реліктовий рівень містить педагогічні настановлення, норми, способи і форми педагогічного процесу, що склалися історично і продовжують існування за інерцією; актуальний відображає специфіку сучасної педагогічної ситуації, є зразком освітньо-виховної діяльності, організований згідно з вимогами соціального замовлення;

потенційний представлений педагогічною інноватикою, спрямованою на вирішення стратегічних завдань освітньої системи.

Дослідження рівнів педагогічної культури здійснила науковець М. Карнаухова [40], якою визначено й охарактеризовано такі рівні педагогічної культури: соціально-педагогічний, науково-педагогічний, професійно-педагогічний, особистісний. У соціально-педагогічному контексті педагогічна культура є засобом педагогізації освітнього середовища; носіями і творцями педагогічної культури в такому разі є педагоги, батьки, заклади освіти, професійні об'єднання. Науково-педагогічний рівень педагогічної культури як складова загальнолюдської й національної духовної культури, сфери педагогічних цінностей охоплює педагогічні теорії, мислення, свідомість, культурні зразки практичної діяльності. У професійно-педагогічному аспекті педагогічна культура розглядається як сфера професійної діяльності, що поєднує суспільні вимоги до неї, закономірності культурної ідентифікації педагога. Педагогічна культура може розглядатися і як особистісна якість педагога, вихователя.

Визначаючи сутність педагогічної культури батьків, науковці розглядають її як основу педагогічної діяльності батька й матері щодо виховання дітей у сім'ї, що зумовлює уникнення помилок у вихованні, пошук оптимальних рішень у нестандартних ситуаціях (І. Гребенников, Л. Ковінько); як компонент загальної культури людини, який відображає накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї та безперервно збагачується (Т. Куликова); як особистісне утворення батьків, що виражається в ціннісно-гуманному ставленні до дитини, творчому володінні педагогічними технологіями, знаннями, спрямованими на реалізацію процесу виховання й розвитку дитини в сім'ї (О. Нестерова); як складову загальної культури людини, що відображає накопичений людством до-свід виховання дітей у сім'ї, педагогічну спрямованість батьків, міру їхньої зрілості як вихователів і виявляється у процесі сімейного виховання (М. Недвицька).

В. Сухомлинський [76] використовував поняття «педагогічна культура

вихователя», яке розглядав як його особливу здатність бути прихильним до дітей, «володіти багатим джерелом почуттів», а також психолого-педагогічними знаннями й уміннями.

Результатом численних наукових дискусій стало визначення педагогічної культури батьків як дефініції, що характеризується певним комплексом знань, умінь психолого-педагогічного характеру, потреб, які визначають систематичну діяльність батьків, спрямовану на виховання й розвиток дитини.

Значна частина батьків допускає помилки у вихованні дітей, вважаючи при цьому, що вихованням дитини мають займатися педагоги ЗДО. Саме тому формування педагогічної культури батьків забезпечує впровадження педагогіки партнерства в інтересах особистісного розвитку кожної дитини.

На основі аналізу наукових джерел, педагогічних і психологічних досліджень, практики діяльності педагогів ЗДО, зокрема й щодо партнерської взаємодії з питань виховання дітей дошкільного віку, сформульовано визначення поняття «педагогічна культура батьків», яке розуміємо як процес формування їхньої педагогічної компетентності, що забезпечує максимально повну реалізацію запитів і потреб дитини в умовах цілеспрямованого виховання на засадах партнерської взаємодії педагогів ЗДО, батьків та інших членів родини; комплекс знань, емоційних проявів і психолого-педагогічних умінь, які забезпечують їхню діяльність із виховання та розвитку дитини.

Науковець С. Щербакова [86] акцентує увагу на необхідності формування психолого-педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку, яку розглядає як особистісне утворення, що проявляється в їхній ціннісно-цільовій спрямованості на повноцінне виховання й розвиток дитини, здатності до рефлексії, самоконтролю, регуляції своєї поведінки, у творчому володінні психолого-педагогічними технологіями, гуманістичним стилем взаємодії з дитиною.

На нашу думку, формування педагогічної культури батьків передбачає оволодіння ними сучасними методами і прийомами виховання дитини, знаннями закономірностей і особливостей її психічного розвитку, формування

здатності розуміти мотиви поведінки, прогнозувати і проектувати різні варіанти особистісного розвитку дошкільника.

Соціально відповідальні батьки багато зусиль затрачають для того, щоб їхні діти вирости досконалими особистостями, максимально самореалізувалися в житті. Однак ці зусилля не завжди дають очікувані результати, що великою мірою залежить і від системи сімейних цінностей, рівня особистісної культури кожного з батьків, у тому числі педагогічної культури.

Педагогічна культура батьків – компонент загальної культури, який акумулює в собі накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї. Виявляється вона в розумінні та усвідомленні батьками своєї відповідальності за виховання дітей, у ставленні до них, в оцінюванні їхньої поведінки, у реальній діяльності та спілкуванні з ними, а також у здійсненні продуктивних зв'язків з іншими виховними інститутами (дошкільними закладами, школою, позашкільними закладами). Для цього дорослі мають бути не лише належно вихованими, а й педагогічно освіченими. Бо, як стверджують психологи, навіть найсерйозніші прорахунки педагогів не позначаються так фатально на розвитку особистості дитини, як неправильна поведінка батьків. Тому виховання батьків необхідне і для успішності процесу виховання дітей, і для здоров'я суспільства.

Педагогічна культура батьків є складною і динамічною системою. Її утворюють такі компоненти [74]:

1) педагогічні знання – уявлення батьків про вікову динаміку розвитку дитини, самоцінність періоду дошкільного дитинства, про основні завдання виховання. Виявляються вони у ставленні до дитини, в оцінюванні її поведінки, реальній діяльності та спілкуванні з нею;

2) педагогічна і психологічна компетентність – здатність зрозуміти потреби дітей, раціонально спрямувати зусилля і засоби на уміння бачити перспективи розвитку дитини;

3) педагогічна рефлексія – вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних

помилки;

4) педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей.

Педагогічна культура батьків – це осмислений, а іноді й неусвідомлений досвід власного дитинства, результат освіти, самоосвіти, психологічного розвитку особистості. Особливо вона актуалізується з народженням дитини, яка своєю появою на світ, своїми кроками у світ і по життю стимулює бурхливий розвиток педагогічної культури батьків. Нерідко батьки виходять у своєму розвитку на необхідний рівень педагогічної культури тоді, коли їхні діти стали дорослими, осмислюючи власні промахи, помилки, нереалізовані можливості. Це ще раз підтверджує важливість ролі дідусів і бабусь у спрямуванні процесу виховання дітей у сім'ї, накладає особливу відповідальність на працівників дитячих дошкільних закладів за роботу з батьками дітей стосовно збагачення педагогічних знань, підвищення педагогічної культури.

Прилучення особистості до педагогічної культури починається уже в її дошкільні роки, коли вона отримує перші уроки виховання у своїй сім'ї та дошкільному закладі, на підсвідомому рівні засвоюючи прийоми педагогічного впливу. Отже, дошкільний заклад разом із сім'єю формує майбутнього сім'янина, здійснюючи водночас роботу щодо педагогічної освіти батьків [74].

Ініціатором й організатором ефективної взаємодії із сім'єю є дошкільний заклад. Ця взаємодія підпорядкована інтересам розвитку дитини, у кожному конкретному випадку обумовлюється її особливостями і особливостями сім'ї, в якій вона виховується. Вона потребує специфічних знань, такту, високої соціально-педагогічної культури її учасників – батьків і вихователів [22].

Педагогічна освіта батьків покликана збагатити родинне виховання, сприяти зміцненню всіх його ланок, передусім педагогічної компетентності. Особлива відповідальність покладається на педагогів щодо педагогічної освіти тих батьків, у сім'ях яких виховуються діти з порушеннями розвитку.

Загальним спрямуванням взаємодії сім'ї і дошкільних установ є педагогізація сімейних стосунків, а також емоційне збагачення атмосфери

дитячого садка. У цьому процесі відбуваються різноспрямовані збагачувальні впливи на батьків, їхніх дітей, а також педагогів.

Під педагогічною культурою батьків нами розуміється педагогічна підготовленість і зрілість їх як вихователів, що дає реальні позитивні результати в процесі сімейного і суспільного виховання дітей. Педагогічна культура є складовою частиною загальної культури батьків, у якій закладений досвід виховання дітей у сім'ї, придбаний різними категоріями батьків безпосередньо у своїй країні, інших країнах, а також узятий з народної сімейної педагогіки.

Основою для визначення поняття «педагогічна культура» є філософське розуміння культури як характеристики розвитку творчих сил і здібностей людини та вчення про провідну роль діяльності в її формуванні. Особистісний прояв культури реалізується в повсякденній діяльності, у стосунках, поведінці, стилі життя, побуті, засвоєнні культурних досягнень, знань, навичок, умінь. Педагогічна культура батьків є складовою частиною загальної культури людини. Вона втілюється у творчій виховній діяльності і слугує формуванню духовно багатой і всебічно розвиненої особистості. Тому ми її сприймаємо як складне, інтегративне, динамічне особистісне утворення, яке визначає тип, стиль і способи поведінки батьків у виховній діяльності.

Під педагогічною культурою батьків ми розуміємо їх достатню підготовленість до виховання дітей дошкільного віку в умовах сім'ї, вміння застосовувати якості вихователя у процесі сімейної життєдіяльності. Педагогічна підготовленість батьків характеризується певною сумою (основним мінімумом) знань з психології, педагогіки, фізіології, гігієни, вміннями та навичками, набутими в процесі виховання дітей та догляду за ними.

Педагогічна культура батьків реалізується у всіх видах виховної діяльності, сприяє формуванню різнобічних стосунків і спілкуванню, забезпечує самопізнання, саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення шляхом засвоєння набутого людством досвіду.

Структурно педагогічну культуру молодих батьків складають компоненти, до яких належать психолого-педагогічні знання, навички та вміння догляду за дітьми дошкільного віку, культура педагогічного впливу. Педагогічна культура батьків у різних життєвих ситуаціях може проявлятися у комплексі або в окремих її складових ознаках [83].

Основними параметрами педагогічної культури молодих батьків, як встановлено, є моральна культура, культура мислення, культура мовлення, комунікативна культура, дидактична культура, культура праці, культура рухів, фізична культура, естетична культура та екологічна культура. Моральна культура включає вимоги батьків до себе, їх самокритичність, дотримання моральних норм. Культура мислення передбачає наявність: проблемного мислення – вміння прогнозувати можливості виникнення труднощів виховання і намічати шляхи їх усунення; системного мислення – вміння бачити проблему з різних боків; оперативності мислення – здатності швидко реагувати на зміну обставин. Мовленнєва культура пов'язана з володінням правильною і чистою мовою, яка відповідає нормам літературної, хорошою дикцією, виразністю та образністю мови, емоційністю та багатством інтонацій. Комунікативна культура виявляється в здатності привертати до себе увагу дитини, будувати з нею довірливі стосунки, в доброзичливості в спілкуванні з іншими, вмінні керувати собою. В основі дидактичної культури лежить вміння оптимально організувати навчальний і виховний процес, забезпечити необхідну мотивацію, володіння сучасними формами і методами виховання. Культура праці виявляється в звичці доводити розпочату справу до кінця, у турботі про якісні і кількісні результати праці, в умінні ефективно і продуктивно працювати. Рухова культура полягає в оптимальному використанні жестикуляції, вмінні вибирати позу, в пред'явленні вимог до красивої постави і ходьби. Естетична культура забезпечується наявністю естетичного смаку, дотриманням етики спілкування, естетичним оформленням зовнішності і побуту. Екологічна культура виявляється у здатності людини правильно поводити себе в навколишньому середовищі, дотримуватись особистої гігієни. Фізична

культура пов'язана зі здоровим способом життя сім'ї [43].

Виходячи із зазначеної структури, можемо аналізувати педагогічну культуру сім'ї як зміст взаєностосунків між батьками і дітьми через включення механізмів різних видів їх діяльності і втілення в цій діяльності моральних категорій.

Реалізація будь-якої моральної категорії вимагає відокремлення змісту категорії міри в її конкретних характеристиках, тобто абсолютно конкретного уявлення про те, що робити, як це робити і для чого це потрібно робити саме так, а не інакше. Таке обґрунтування взаємодії з іншою людиною (в нашому прикладі батьків з дитиною) являє собою процес прийняття рішення про рівень такої взаємодії, а також про міру впливу як на дитину, так і на себе.

Слід зазначити, що формування окремих компонентів педагогічної культури батьків не може відбуватись ізольовано і обов'язково призводить до вдосконалення одного іншим. Ефективність формування педагогічної культури забезпечується процесом, в якому головна увага надається структурній моделі, має програмно-цільовий, цілісний і безперервний характер, враховує суб'єктивну позицію батьків як носіїв загальнонаціональних і загальнолюдських цінностей, реалізується в їх особистій виховній діяльності. Ефективності формування сприяють також методи активізації навчально-виховного процесу батьків – дискусії з проблем виховання дітей, аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач, педагогічні ігри та індивідуальні завдання батькам, які спрямовані на формування спостережливості, навичок спільної діяльності з дітьми, вироблення здатності до самоаналізу та критичного ставлення до особистої виховної діяльності в умовах сім'ї [50].

Процес формування педагогічної культури продовжується протягом усієї виховної діяльності батьків. Про його завершення можна судити тільки умовно, орієнтуючись на повноту розв'язання поставлених завдань у кожному конкретному випадку.

Умовами, які забезпечують успішність цього процесу (на фоні

вищеназваних), є [2]:

- формування у молодих батьків потреби в розвитку особистої педагогічної культури;
- застосування комплексу психолого-педагогічних знань для виховання дітей дошкільного віку, які б відповідали сучасним вимогам;
- набуття молодими батьками досвіду гуманних взаємин і поведінки, які вимагають розуміння дитячої психології та правильного вибору методів сімейного виховання дошкільників.

Оскільки сімейна життєдіяльність як і педагогічна культура батьків інтегровані, це передбачає різнопланові шляхи цілеспрямованої підготовки до батьківства та формування самої якості (тобто педагогічної культури) через реалізацію в єдиному комплексі дидактичних умов опосередкованого і прямого впливу на цей процес.

Таким чином, необхідно створити стимулююче середовище для розгортання спеціальної роботи щодо виховання батьків: витримувати інтелектуальний рівень навчання-підготовки (відправним моментом у його визначенні має бути діагностика сформованості педагогічної культури батьків у створенні навчальних груп відповідно до цього рівня підготовленості), налагоджувати гуманні та довірливі стосунки з батьками і застосовувати активні форми роботи, які дозволять їм бути експертами своєї виховної діяльності. Ці умови реалізуються шляхом конструювання окремих занять-тренінгів для батьків, їх організаційно-методичним забезпеченням, яке враховує особливості проходження навчання і виховання дорослих.

Важливим аспектом підготовки батьків є включення мотивуючих ситуацій, які орієнтовані на стимулювання саморозвитку і духовного розвитку батьків. Такий підхід забезпечить диференційованість процесу навчання, органічне поєднання дидактичних і методичних аспектів, дозволить систему виховання батьків, формування їх педагогічної культури зробити технологічною і відтворювати її в масовому педагогічному досвіді. Дидактико-методичні контури системи необхідно зумовлювати в часових і просторових

параметрах, спираючись на вік батьків та їх дітей. Це забезпечить самореалізацію батьків і їх самовдосконалення шляхом зацікавленого сприймання необхідних їм знань, набуття навичок і можливість апробації набутого досвіду у власній сім'ї.

Для подальшої роботи стає необхідним визначити психолого-педагогічні особливості категорії, з якою ми плануємо працювати. Тому, наступний підрозділ присвячений цьому питанню.

1.2. Діти дошкільного віку та їхні батьки як суб'єкти соціально-педагогічної роботи

Дошкільне дитинство охоплює молодший дошкільний вік (4-й рік), середній дошкільний вік (5-й рік), старший дошкільний вік (6-й рік, у деяких дітей ще й кілька місяців 7-го року життя). На цьому етапі складається нова соціальна ситуація розвитку, провідною діяльністю стає гра, під час якої дошкільники опановують інші види діяльності, виникають важливі новоутворення у психічній та особистісній сферах, відбувається інтенсивний інтелектуальний розвиток дитини, формується готовність до навчання у школі [68].

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці [45]. У ранньому дитинстві малюк відкрив для себе існування дорослих, складний їхній світ. Якраз відокремлення дитини від дорослого створює нову соціальну ситуацію, в якій вона прагне до самостійності. Ця тенденція є природною і постійною. Однак дитина продовжує жити разом з дорослим, входить у його світ. Її основною потребою є участь у житті й діяльності дорослих, оскільки в цьому віці дитина не може реалізувати себе через брак сил, умінь, знань. Тому вона стає дорослим у думках, уяві, орієнтується на нього як на зразок, перебираючи на себе властиву дорослим певну роль, наслідує дорослих, діє, як дорослий, але у формі сюжетно-рольової гри. У дитини з'являються елементарні обов'язки, її

зв'язок з дорослим набуває нових форм, що виявляється у заміні спільної діяльності з самостійним виконанням його вказівок.

Істотною особливістю дошкільного віку є виникнення різноманітних стосунків дитини з однолітками, утворення дитячого згрупування. Власній внутрішній позиції дошкільняти стосовно інших людей властиві розвиток усвідомлення власного Я і значущості своїх учинків, величезний інтерес до світу дорослих, їхньої діяльності, стосунків.

Провідна діяльність у дошкільному віці. Особливості соціальної ситуації розвитку дошкільняти виражаються в характерних для нього видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, яка є формою творчої діяльності. Граючись, дитина поєднує в собі роль автора п'єси та актора, декоратора й техніка. У грі вона пізнає світ, стосунки, ролі, поведінку людей, моделює міжособистісні стосунки в ньому, вчиться орієнтуватися в різних сферах людської життєдіяльності, оволодіває правилами та нормами життя. У грі відбувається самопізнання, усвідомлення свого внутрішнього світу, оволодіння першими формами саморегуляції [64].

Гра є провідною діяльністю дошкільняти не тому, що займає найбільше вільного від сну часу в його житті, а тому, що зумовлює найважливіші зміни у психічних процесах і психічних особливостях його особистості. В ній виникають і диференціюються нові види діяльності, зокрема учіння (цілеспрямований процес засвоєння знань, оволодіння уміннями й навичками), яке готує перехід дитини до наступної стадії розвитку – етапу молодшого шкільного віку.

Свого часу російський психолог О. Леонтьєв відзначив, що причина перетворення гри на провідну діяльність дошкільняти полягає у розширенні усвідомлюваного нею предметного світу. До нього належать не лише предмети, які становлять найближче оточення дитини, з якими вона сама може діяти (посуд, одяг, телефон, телевізор, мобільний телефон, а часом і комп'ютер), а й предмети, дії дорослих, які для неї фізично недоступні (автомобіль тощо). У сюжетно-рольовій грі можна робити все, що недоступне в реальному житті:

самостійно керувати автомобілем, літаком, поїздом, робити покупки, гребти веслами тощо.

Отже, при переході від періоду переддошкільного до дошкільного дитинства основою трансформації гри є ускладнення предметного середовища, оволодіння яким стає для дошкільника головним завданням.

З історією виникнення гри пов'язані іграшки, яких не знали первісні люди. Це свідчить, що гра виникла на певному етапі історичного розвитку суспільства, на якому дитина зайняла важливе місце у системі суспільних відносин і міжособистісних стосунків. Як відомо, у 3-5-річних дітей виявляється сильна тенденція до самостійності, активної участі у житті дорослих. На ранніх історичних етапах, у первісному суспільстві, коли знаряддя праці були дуже примітивними, малюк міг задовольняти цю потребу своєю участю у спільній праці з дорослими (збір ягід, коренів, риболовля тощо). З розвитком суспільства, цивілізації, ускладненням знарядь праці змінювалося місце дитини в системі суспільних відносин. І якщо на певних етапах історичного розвитку вона ще могла працювати поряд із дорослими, використовуючи менші за розміром, однак незмінні за зовнішніми формою і функцією знаряддя праці (маленьку лопату, маленький лук тощо), то сучасна дитина не спроможна це зробити, оскільки сучасні іграшки є здебільшого моделями знарядь праці, подібними до справжніх тільки зовнішнім виглядом (маленький трактор) [63].

У філогенезі і в онтогенезі дитини розширюється усвідомлюваний нею світ, постає потреба участі в діяльності дорослих, яка для неї є недоступною. Тоді й виникає уявна ситуація, в якій малюк начебто відтворює дії, поведінку, стосунки дорослих. Така діяльність є рольовою грою.

Рольова гра – діяльність, у якій діти беруть на себе ролі дорослих людей і узагальнено, у спеціально створених ігрових умовах відтворюють їхні дії і стосунки між ними [64].

У рольових іграх діти використовують різноманітні ігрові предмети, що замінюють реальні предмети діяльності дорослих. Як феномен, рольова гра є

соціальною за своєю природою, походженням і змістом. Вона розгортається, за твердженням Д. Ельконіна, від конкретної предметної дії до узагальненої рольової дії: їсти ложкою, годувати ложкою ляльку, як мама, – такий схематичний шлях до рольової гри [88].

Основною одиницею розгорнутої форми ігрової діяльності є роль і органічно пов'язані з нею дії. У ролях втілюються сюжет (сфера діяльності, яку діти відображають у грі) і зміст (те, що відтворюється малюком як характерний момент діяльності дорослих і стосунків між ними) гри.

Розвиток гри протягом дошкільного віку відбувається за такими напрямками:

1. Зміна сюжету ігор. Для різних народів характерні особливі сюжети. Одночасно їм властиві спільні тенденції розвитку: від ігор на побутовий сюжет («дочки – матері» у молодших дошкільнят) до ігор з виробничим сюжетом («лікарня», «залізниця», «школа» у середніх дошкільників), а далі – із суспільно-політичним сюжетом («війна», «парламент» у старших дошкільнят). Це дає дітям змогу відтворювати найрізноманітніші особливості людської діяльності, залучати в гру будь-яку кількість ровесників, тобто відтворювати ширшу систему стосунків. У грі дошкільник відкриває для себе відмінності між моральними й аморальними вчинками, оскільки він грає в реальне життя.

2. Зміна об'єкта гри. У дошкільному віці гра розвивається від відтворення дій із предметами (миття посуду, випікання пасочки, малювання писанки, одягання ляльки – в молодшому дошкільному віці) до відтворення стосунків між дорослими (в середньому дошкільному віці), а в старшому дошкільному віці головним стає виконання правил відповідно до взятої на себе ролі. Кожна роль відповідає перейнятим зі сфери стосунків дорослих правилам. Діти охоче підпорядковуються їм або роблять це під впливом зауважень ровесників («так не буває», «це робиться не так»).

3. Зміна відношення між уявною ситуацією і правилом. На перших порах правило гри приховане за роллю. З урахуванням цього Л. Виготський стверджував, що всі ігри з правилами виникли з ігор в уявній ситуації. При

цьому простежується тенденція, за якою зі згортанням уявної ситуації розгортається правило [23].

4. Зміна характеру перенесення значень з одного предмета на інший. У молодшому дошкільному віці для дитини важлива зовнішня подібність іграшки з реальним предметом. Пізніше подібність поступово втрачає свою важливість.

5. Зміна дій. З розвитком ігрової діяльності дії дитини стають вправнішими, перетворюються на символічні.

6. Зміна характеру стосунків між дітьми. У грі існують ігрові (ставлення дітей одне до одного як до ролей) і реальні (взаємини дітей між собою) стосунки. На перших порах провідними є реальні стосунки, які поширюються і на розподіл ролей у грі. З часом реальні стосунки стають усе більше підпорядкованими ігровим.

У психічному розвитку дитини грі належить особливо важлива роль. Вона формує її здатність до довільної діяльності й поведінки, символічних замінів, саморегуляції, тренує пам'ять, розвиває сприймання, мислення, фантазію, здатність до спілкування, волю. Гра сприяє фізичному розвитку дитини, створює його перспективу. Як стверджував Л. Виготський, «у грі дитина завжди вища від свого середнього віку, вища від своєї звичайної повсякденної поведінки; вона в грі ніби на голову вища від самої себе. Гра конденсовано містить у собі, як у фокусі збільшувального скла, всі тенденції розвитку; дитина в грі ніби пробує зробити стрибок над рівнем своєї звичної поведінки» [23].

У процесі ігрової діяльності зароджуються та виокремлюються нові види діяльності дошкільняти. Типовою для цього віку є художня діяльність, яка диференціюється на малювання, ліплення, конструювання, виготовлення аплікацій, танці, заняття з музики, слухання казок, читання віршів, драматизацію. Малювання, ліплення, виготовлення аплікацій, конструювання є продуктивною, спрямованою на отримання кінцевого продукту (малюнка, зліпленої фігурки тощо) діяльністю.

Дитячі малюнки мають певні особливості. Чим розвиненіші у

дошкільника сприймання, спостережливість, чим ширший запас його уявлень, тим повніше і точніше він відображає у своїй творчості дійсність, тим багатшими будуть його малюнки-фантазії. Ця діяльність не лише пов'язана з рівнем розвитку психічних процесів, а й відображає рівень розвитку особистості загалом. У малюнку дошкільник не лише виявляє рівень пізнання світу, а й виражає емоційне ставлення до оточення. Попросивши його намалювати предмети, сюжети за власним уподобанням, можна побачити, що цікавить, захоплює його, чому він надає перевагу. Спостерігаючи за тим, кого із членів сім'ї намалює дошкільник першим, яких розмірів персонажі малюнків, де розміщує себе, які кольори використовує, можна певною мірою з'ясувати атмосферу в сім'ї, ставлення його до найближчих людей.

Навіть за мінімальних здібностей дитини до малювання цей процес позитивно впливає на його розвиток, оскільки він активізує мислення, тренує пам'ять, розвиває уяву, наполегливість, посидючість, вчить акуратності в роботі, вправляє руку, що дуже важливо у підготовці до шкільного навчання [68].

У дошкільному віці починають готувати дитину до майбутнього трудового життя. Передусім зосереджуються на формуванні у неї таких психологічних передумов майбутньої трудової діяльності, як уміння діяти відповідно до обставин та вимог інших людей, проектувати свої дії; здатність до самоконтролю та самооцінки; довольні рухи руки; рухові навички.

У молодшому дошкільному віці праця має характер наслідування. Дитина спершу копіює роботу дорослого, а потім починає співробітничати з ним у ролі помічника. На цьому етапі важливо, щоб вирішальним моментом у трудовому зусиллі була не її зацікавленість, а користь для інших людей, майбутній результат. Тоді навіть найнеприємніша робота буде приносити їй радість. Для формування інтересу до трудової діяльності необхідно вміло підтримувати позитивні емоції дитини у процесі праці [45].

На етапі старшого дошкільного віку відбувається ускладнення трудової діяльності дітей за обсягом, видами, змістом, ставленням до неї і

спрямованістю. Переважає праця, пов'язана із самообслуговуванням, виконанням доручень дорослих, посильна допомога дорослим, виготовлення саморобок.

У процесі гри, художньої діяльності, праці дитина засвоює знання про себе, опановує різноманітні навички. Однак засвоєння системи теоретичних понять як форми суспільного досвіду відбувається тільки у процесі організованої навчальної діяльності. Оскільки дошкільник незабаром стане школярем, основною діяльністю якого є навчання, необхідно підготувати його до цього. Ця робота передбачає:

- формування вміння усвідомлено виокремлювати спосіб дій;
- оволодіння загальними способами дій, які дають змогу розв'язувати практичні, пізнавальні завдання, виокремлювати нові зв'язки і відношення;
- розвиток уміння самостійно знаходити способи вирішення практичних і пізнавальних завдань;
- опанування навичок контролю за способом виконання дій та їх оцінювання.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать про доцільність починати підготовку до навчальної діяльності з формування умінь контролювати та оцінювати свої дії [64].

Молодші дошкільнята, як відомо, мають початковий рівень розвитку навчальної діяльності. Їхня розумова діяльність ще не є цілком усвідомленим процесом, оскільки, використовуючи знання, вміння, навички, вони не відчують потреби в них.

Діти середнього дошкільного віку виявляють готовність до засвоєння знань, вирішення пізнавальних завдань, безпосередньо не пов'язаних з умовами їхнього життя та ігровою діяльністю. У цьому віці навчання обслуговує їхні практичні потреби.

У старшому дошкільному віці діти виявляють здібності до розумових і вольових зусиль. Їх уже не захоплюють прості ігри та іграшки, у них підвищуються допитливість, інтерес до знань і розумової діяльності,

з'являється вимогливість до себе та інших. На цій основі формується здатність розв'язувати різноманітні пізнавальні завдання. Це вміння є важливим критерієм успішної навчальної діяльності, воно повинне сформуватися наприкінці дошкільного періоду.

Отже, подано стислу характеристику дітей дошкільного віку. Втім, батьки таких дітей також є особливою групою, яка є дуже різноманітною з педагогічної точки зору. Для короткого охарактеризування батьків, звернемося до класичних теорій сімейного виховання. Для початку пригадаємо типи сімей, які можуть зустрічатися у закладах дошкільної освіти.

Отже, сім'я – це мала соціальна група, яка має ряд особливостей.

1. Складається з поєднаних шлюбом чоловіка та жінки, їхніх дітей (власних або усиновлених), інших осіб, пов'язаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів.

2. Здійснює життєдіяльність на основі спільного побуту, економічного, морально-психологічного укладу, виховання дітей, взаємної відповідальності.

3. Виступає моделлю конкретного історичного періоду розвитку суспільства, відображає його моральні та духовні суперечності.

4. Як мала соціальна група і первинний колектив сім'я забезпечує: соціалізацію людини, самореалізацію особистості, захист від проблем.

5. Сім'я сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою. Успіх соціальної роботи з сім'єю забезпечується завдяки врахуванню її типу. Адже кожна родина, яка належить до того чи іншого типу, має свої типові особливості, а значить потребує різних видів соціальної допомоги, застосування певних форм і методів роботи. Слід зазначити, що у науковій літературі типологія сімей достатньою мірою не розроблена, не визначені основні ознаки, які мають бути покладені в основу визначення типології сімей. Проте визначення типів сімей необхідне для практичної діяльності закладів освіти, соціальних служб для молоді.

Доцільно визначати типи сімей залежно від їхніх функцій. Слід зазначити, що якусь конкретну сім'ю можна віднести до різних типів, залежно

від того, під яким кутом зору її розглядати. Отже, виходячи з основних функцій сім'ї, можна назвати такі типи родин [64]:

- за рівнем матеріальної забезпеченості сім'ї поділяють на бідні, малозабезпечені, забезпечені, багаті;
- за професійною приналежністю, освітнім рівнем – сім'ї робітників, службовців, акторів, вчителів та ін.;
- за віком – сім'ї неповнолітніх, студентські, молоді, сім'ї з дітьми певного віку, пенсіонерів;
- за ставленням до релігії; за особливими умовами сімейного життя – моряків, космонавтів, спортсменів, геологів та ін.;
- за складом (структурою) сім'ї поділяють на: повні, неповні, прості нуклеарні (сім'я, яка живе окремо, ізольовано від батьків, інших родичів, з дітьми або без них), складні (батьки, діти, дідусі, бабусі), великі (батьківська пара, кілька дітей зі своїми сім'ями – три і більше подружніх пар);
- повні сім'ї бувають таких видів: з 1 дитиною, з 2-ма дітьми – одностатевими, з 2-ма дітьми – різностатевими, багатодітні – з 3-ма дітьми і більше, зі старшими членами сім'ї – бабусею, дідусем, зі зведеними дітьми, нерідними дітьми, усиновленими дітьми;
- неповні сім'ї бувають таких видів: чоловік і дружина, самотня мама, батьки розлучені, виховує один батько, виховує опікун.
- за кількістю дітей в сім'ї: бездітні, одnodітні, малодітні (2 дитини), багатодітні (3 дітей і більше віком до 16 років);
- за однорідністю соціального складу: однорідні (сім'я складається з представників однакових соціальних прошарків – робітничі сім'ї, інтелігентів, вчених тощо). Однорідних сімей налічують до 70 відсотків); різнорідні сім'ї (їх члени мають різну освіту, професію. У таких сім'ях у їх членів загальних інтересів менше);
- за регіональними принципом (міська, сільська, віддалена – проживає у важкодоступних, віддалених районах);
- за тривалістю подружнього життя – сім'ї молодят (до 1 року), з

тривалістю подружнього життя від 1 до 3 років, від 3 до 5 років, від 5 до 10 років, від 10 до 20 років, від 20 до 25 років, від 25 до 30 років, від 30 років і більше.

Особливої уваги для нашого дослідження заслуговує й така класифікація.

За якістю емоційно-психологічних взаємостосунків у сім'ї: гармонійні; конфліктні; емоційно неврівноважені; дезорганізовані (панує страх, культ сили);

- соціально неблагополучні (мають негативні взаємостосунки з морально-правовими органами суспільства);

- сім'ї зі специфічними проблемами – сім'ї з психічними та фізичними захворюваннями; сім'ї правопорушників; сім'ї алкоголіків, наркоманів; сім'ї з захворюваннями на СНІД; сім'ї зі схильністю до суїциду; сім'ї інвалідів;

Залежно від виконання виховної функції:

- благополучні;

- неблагополучні (в тому числі зовні благополучні);

- сім'ї групи ризику.

Останні – неблагополучні сім'ї та сім'ї групи ризику – постійно мають знаходитися в полі зору соціального педагога.

Таким чином, проведений аналіз психолого-педагогічних особливостей дітей дошкільного віку та їхніх сімей дозволяє перейти до наступного етапу нашої роботи – визначення сутності та змісту соціально-педагогічної роботи у закладах дошкільної освіти.

1.3. Цілі та зміст соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку

Одними з пріоритетних напрямів у розвитку дошкільної освіти фахівці вважають: введення в систему дошкільної освіти соціально-педагогічного патронату, що дасть змогу охопити дошкільним вихованням дітей, які за станом

здоров'я не можуть відвідувати дитячий садок; відкриття соціальних груп загального розвитку та створення умов для перебування з однолітками і здобуття дошкільної освіти, ранньої адаптації дітей з вадами фізичного або розумового розвитку; забезпечення безоплатного утримання у садках дітей із соціально незахищених сімей підвищення рівня педагогічних працівників та поповнення галузі новими кваліфікованими кадрами тощо [66].

Дошкільне дитинство – унікальний період в житті людини, час, коли формується здоров'я, здійснюється розвиток особистості. Саме цей період є сенситивним для формування первинного світогляду дитини, самосвідомості, розвитку соціальних властивостей тощо.

У цьому віці дитина перебуває в повній залежності від оточуючих її дорослих – батьків та педагогів. Від того, якими є умови розвитку малечі в соціальному довкіллі залежить її подальша життєва позиція.

Соціально-економічний стан сучасного суспільства створює батькам багато проблем. Це призводить до погіршення їх фізичного і психічного стану, що позначається й на вихованні дітей. Поряд з родинами, де зберігаються родинні традиції і є позитивний досвід виховання дітей, зростає кількість таких, де спостерігається зменшення «виховних ресурсів» батьків. Зокрема, йдеться про зниження якості і кількості мовленнєвого спілкування, зміну батьківських установок. Батьки стають більш авторитарними, частіше застосовують тілесні покарання, вимоги до дисципліни в них більш жорстокі. Усе це негативно позначається на розвитку дитини. Яким чином можна змінити ситуацію, яка склалася, і яка роль соціального педагога дошкільного закладу в цьому?

Питання діяльності соціального педагога в загальноосвітніх закладах вивчали вітчизняні дослідники О. Безпалько, В. Бочарова, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль та ін. Соціально-педагогічні аспекти виховання дітей дошкільного віку досліджували Т. Алексеєнко, С. Болтівець, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Курінна, Т. Поніманська, І. Рогальська та ін. Науковці розкривають зміст соціального виховання дошкільнят, наголошують на важливості співпраці з батьками, потребі у розширенні функцій дошкільного

навчального закладу, шляхом запровадження соціально-педагогічного патронату сімей, що виховують дітей дошкільного віку, в тому числі з вадами психічного розвитку, які з різних причин не відвідують ЗДО. На думку дослідників, залучення соціального педагога дошкільного навчального закладу до соціально-педагогічного патронату допоможе охопити всіх дітей мікрорайону міст, селищ дошкільною освітою, сприятиме попередженню негативних проявів насильства над дітьми, своєчасній нейтралізації несприятливих наслідків руйнування сім'ї, організації різноманітних виховних заходів як у дошкільному навчальному закладі, так і в мікрорайоні.

Основні питання, які піднімаються науковцями та практиками з даної проблеми, полягають у розробці педагогічних підходів до змісту та організації діяльності соціального педагога в дошкільному навчальному закладі з попередження насильства в сім'ї та подоланню наслідків різних видів насильства над дітьми; здійсненні соціально-педагогічного патронату сільських сімей, які виховують дітей раннього віку, підвищенні рівня педагогічної культури батьків, їх відповідальності та зацікавленості у вихованні дитини, сприянні охороні, збереженні та зміцненні фізичного та психічного здоров'я малюків, навчання молодих батьків практичним навичкам, допомога у створенні умов для фізичного, соціального, пізнавального, естетичного розвитку дитини раннього віку [24].

Як професія «соціальний педагог» в Україні була введена до кваліфікаційного переліку спеціальностей лише у 2000 році. Найбільшого поширення набула в таких сферах як загальноосвітні школи, спеціальні навчально-виховні заклади, спеціалізовані служби центрів ССМ тощо. Для дошкільних навчальних закладів ця посада ще достатньо нова.

У листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 липня 2011 р. говориться про необхідність вжити заходів щодо максимального забезпечення навчальних закладів практичними психологами та соціальними педагогами і налагодження належного психологічного супроводу всіх учасників навчально-виховного процесу.

У вищезгаданому листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України зазначається, що введення посад соціальних педагогів в штат дошкільних навчальних закладів покладає на керівників служби особливу відповідальність за відпрацювання алгоритму, моделей діяльності, нормативно-правове та методичне забезпечення. Керівникам психологічних служб необхідно запланувати позачергове навчання фахівців, призначених на посади соціальних педагогів дошкільних навчальних закладів з окресленої проблематики [74].

На сьогодні виникає потреба в конкретизації напрямів діяльності соціального педагога в ЗДО, розробці кваліфікаційної характеристики, змісту та форм його роботи, яка суттєво відрізняється від роботи соціального педагога в загальноосвітній школі, узагальненні існуючого передового педагогічного досвіду.

Як правило, чинний стан діяльності свідчить, що посада соціального педагога є лише у великих містах. І тому, певна частина функціональних обов'язків соціального педагога додатково покладається на вихователя та інших педагогічних працівників.

І. Рогальська [67] у своєму дослідженні відзначає дефіцит спеціалістів цього профілю, а також їхні труднощі в освоєнні змістових і організаційно-технологічних засад соціально-педагогічної діяльності. Вона наголошує, що більшість спеціалістів, які працюють на посаді соціального педагога в дошкільних навчальних закладах, – колишні вихователі, методисти та завідувачі, скорочені з певних причин, які не мають спеціалізованої перепідготовки. Результати анкетування соціальних педагогів, проведені дослідницею, показали, що не всі спеціалісти на належному рівні володіють теоретичними знаннями (припускаються помилок у визначенні базових понять); у практиці роботи неповною мірою реалізують функції соціально-педагогічної діяльності; не використовують належним чином потенціал мікросоціуму та не мають скоординованих зв'язків із вихователями вихованців.

Соціальний педагог у дошкільному навчальному закладі – це новий тип

педагога. Він допомагає вихованцю зрозуміти навколишній світ, піклується про формування моральних, загальнолюдських цінностей, аналізує процес формування особистості, процес розвитку її нахилів та здібностей. Головне завдання соціального педагога дошкільного закладу – сприяти створенню соціально-сприятливого середовища для кожного вихованця.

Є очевидним, що важливий акцент у щоденній діяльності соціального педагога доцільно зробити на роботі з батьками. Спеціалістам служби необхідно навчити батьків співвідносити новоутворення дитячого віку з віковими і психологічними нормами, розпізнавати емоційні прояви у дитини, відпрацювати стилі реагування на такі прояви і поведінку, сформувати у батьків відповідальне ставлення до виконання батьківських обов'язків тощо.

Важливою сутнісною характеристикою соціально-педагогічної діяльності є її гуманістичні цінності. Вони передбачають усвідомлення соціальним педагогом цінності й неповторності життя кожної людини, її права на гідне людське життя; визнання необхідності створення оптимальних умов для її життєдіяльності й життєзабезпечення. Власне, цінності соціально-педагогічної діяльності свідчать, на думку А. Капської, про її комплексний характер, гуманістичну природу і сутність [39].

У процесі практичної діяльності соціальні педагоги, зокрема соціальні педагоги дошкільних навчальних закладів, виконують різні соціально-педагогічні ролі. Аналіз нормативних документів і праць дослідників з проблем соціальної педагогіки дають підстави виокремити такі ролі соціального педагога:

- посередника, який сприяє взаєморозумінню між окремими дітьми, дорослими та їх оточенням;
- адвоката, захисника інтересів і законних прав дитини;
- помічника у вирішенні проблем, який допомагає розширити компетентність і здатність власними силами вирішувати певні проблеми;
- соціального терапевта й наставника дітей, сім'ї, оточуючих їх людей, який турбується про здоров'я сім'ї, її моральні загальнолюдські цінності,

своєчасне вирішення проблем, що виникають;

- конфліктолога, який допомагає передбачити, уникнути, а вразі потреби й вирішити конфліктні ситуації, що виникають у дітей;
- експерта в постановці соціального діагнозу й визначенні методів компетентного втручання;
- організатора індивідуального й групового соціального виховання особистості.

Діяльність соціального педагога дошкільного навчального закладу може здійснюватись за такими напрямками:

- педагогізація соціально-культурного середовища мікрорайону;
- здійснення соціально-педагогічного патронату дітей мікрорайону, які не відвідують дошкільний навчальний заклад;
- забезпечення педагогічного всеобучу батьків та інших членів родини (дідухів та бабусь), опікунів, прийомних батьків, усіх, хто причетний до виховання дітей;
- допомога родині у вихованні дітей відповідно до запитів батьків та особливостей виховання в конкретній родині;
- організація змістовного дозвілля дошкільнят в ЗДО та мікрорайоні;
- робота з попередження насильства в сім'ї над дітьми та робота з дітьми, які зазнали насильства;
- робота з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками, створення сприятливого навчально-розвивального інклюзивного середовища;
- супровід процесу адаптації дитини та батьків до дошкільного навчального закладу;
- визначення психологічної готовності дітей до навчання в школі;
- посередницька роль у взаєминах дитини, родини з освітніми, соціокультурними закладами мікрорайону.

Отже, на сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної служби в дошкільному навчальному закладі залишається ще багато складних проблем, які потребують розглядання і вирішення. Один з найважливіших напрямків – це

робота з батьками. Це стосується як батьків, чиї діти регулярно відвідують заклад дошкільної освіти, так і тих, хто садочок не відвідує, або відвідує його рідко.

У самому загальному вигляді робота соціального педагога закладу дошкільної освіти поділяється на загальну роботу, профілактичного спрямування та на адресну соціально-педагогічну роботу, яка «включається» у певних ситуаціях.

Проблема розвитку сім'ї, виконання нею основних функцій, впливу сімейного мікроклімату на процес сімейного виховання та формування особистості дитини, формування педагогічної культури батьків, а також питання, пов'язані з сімейною дисгармонією, розлученнями, конфліктами, сімейним неблагополуччям повинні мати відображення в профілактичній роботі соціального педагога з сім'єю.

Займаючись цим видом профілактики, соціальний педагог може спрямувати свою діяльність на виховний мікросоціум дитини (педагоги, батьки), змінюючи характер їх ставлення до дитини, впливу на неї.

Оскільки сім'я була й лишається головним соціальним інститутом, де відбувається становлення і розвиток особистості дитини, потрібно звертати особливу увагу на безпосереднє спілкування з батьками, на використання інноваційних форм та інтерактивних методів роботи. Дітям треба постійно відчувати любов та піклування про них своїх рідних, без цього вони не зможуть комфортно жити і розвиватися. Особистий приклад батьків, їхнє ставлення до власного здоров'я, взаємини між собою і дітьми та іншими людьми, погляди і звички – орієнтир для дітей у їхньому майбутньому дорослому житті. Тому головна мета в профілактичній роботі соціального педагога з сім'єю – дати батькам, вихователям, педагогам систему теоретичних знань та практичних навичок, спрямованих на встановлення нормального сімейного мікроклімату, налагодження взаємин між батьками і дітьми, батьками і вчителями.

Науковці називають такі основні напрями у роботі соціального педагога з батьками:

- створення інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини, які беруть участь у вихованні дитини
- підвищення фахової майстерності педагогів через ознайомлення з родинним досвідом виховання
- сприяння інтеграції родинного виховання в суспільне
- заохочення батьків брати активну участь в освітньому процесі
- узгодження понять, цінностей, педагогічної позиції
- досягнення єдності виховних впливів на дитину в родині та закладі дошкільної освіти
- формування у педагогічних працівників та батьків позитивного ставлення до партнерської взаємодії, спонукання їх до дій і моделей поведінки, орієнтованих на взаєморозуміння та взаємоповагу.

Особливої уваги заслуговують сім'ї, які з тих чи інших причин вважаються неблагополучними. Розглянемо детальніше особливості роботи з такими сім'ями. Робота з сім'єю вихованців – один з основних напрямків діяльності соціального педагога. Технологія співробітництва з сім'єю в педагогічній діяльності – це спрямований, організаційний та систематично здійснюваний процес, задачі якого – озброїти батьків психолого-педагогічними знаннями, вміннями й навичками, що активізує виховну функцію сім'ї. Тобто технологію педагогізації батьків розглядаємо не тільки як детальний опис алгоритмів педагогічних дій, але й як сукупність засобів і прийомів організації та проведення роботи з батьками, кожний напрямок якої повинен максимально враховувати потреби та проблеми конкретних сімей, відповідати їх інтересам й запитам [65].

В основу роботи з батьками для забезпечення її ефективності повинно бути покладено знання об'єктивних умов. Тому для досягнення поставленої мети соціальному педагогу важно знати справжню картину життя кожної сім'ї та рівень психолого-педагогічної підготовки батьків до виконання виховної функції.

В основі класифікації комплексу соціально-педагогічних умов виховання

дитини в сім'ї головним критерієм є дитина, як цілісна особистість, яка взаємодіє з навколишнім світом й сама знаходиться під впливом різних людей та обставин.

Так, за спрямованістю впливу на особистість дитини як члена сім'ї, умови можна класифікувати на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх відносимо державну політику щодо сім'ї, дітей та дитинства в цілому; соціальні інститути, з якими взаємодіє сім'я; інформаційне оточення. До внутрішніх – безпосередньо умови внутрішньо сімейної та виховної діяльності, які за характером можуть бути як об'єктивними (структура сім'ї – повна чи неповна, одnodітна чи багатодітна, нуклеарна або складається з декілька поколінь тощо; готовність батьків до виконання виховної функції), так і суб'єктивними (життєва філософія сім'ї на основі цінностей та ціннісних орієнтацій, її мікроклімат, педагогічна культура батьків та рівні її сформованості).

За результатами впливу на дитину всі умови й позитивні й негативні можна поділити на 4 типи: сприятливі умови; умови напруження; умови ризику; несприятливі умови [57].

Сприятливі умови виховання дітей:

- сім'я повна;
- існує взаємодопомога й любов між членами сім'ї;
- наявні достатні соціально-побутові умови, які забезпечують повноцінне функціонування сім'ї та повноцінність розвитку дитини;
- є висока мотивація у вихованні дитини на основі глибокої поваги її особистості;
- розуміння самоцінності дитини;
- батьки мають високий рівень педагогічної культури, в сім'ї присутній загальний позитивний мікроклімат;
- високий ступінь відповідальності батьків не тільки за нормальний фізичний, але й за моральний розвиток дитини, що допомагає їй зрозуміти цінності свого «Я» й свою недосконалість, що відкриває шлях до розвитку.

Всі ці умови сприяють формуванню в дитини адекватної самооцінки, яка

регулюється не тільки її ставленням до себе, але й до інших.

Умови напруження можуть спричинятися:

- структурними змінами сім'ї (розлучення, народження другої дитини, якщо до цієї події батьки не підготували першого; новий шлюб, смерть когось з членів сім'ї тощо);
- несприятливі соціально-побутові умови;
- невміння батьків налагоджувати між собою та дітьми довірливі стосунки; відсутність взаєморозуміння й певної стратегії виховання дитини;
- невисоким (середнім) рівнем педагогічної культури батьків.

Умови ризику виникають при наявності сукупності таких умов, як:

- в сім'ї нема любові та взаємоповаги між її членами або до конкретної дитини;
- нема необхідних соціально-побутових умов;
- є аморальна поведінка хоча б одного з батьків (пияцтво, зрада, вживання наркотиків, лінь, дармоїдство тощо);
- низький рівень педагогічної культури батьків;
- життєдіяльність сім'ї неорганізована;
- загальний мікроклімат постійно напружений – в таких сім'ях виховання маятникоподібне, тобто вимоги батьків непослідовні, а ще гірше – хтось з дорослих використовує дитину в своїх інтересах проти іншого. Тому вона немає стійких орієнтирів поведінки, наслідком цього є формування рис пристосування.

Несприятливі умови виникають в неблагополучних сім'ях:

- антисуспільна поведінка батьків (лайки, бійки, приниження, фізичні покарання дитини);
- практично відсутні соціально-побутові умови, які необхідні для нормального розвитку та виховання дитини;
- батьки не зацікавлені у формуванні власної педагогічної культури, не здатні аналізувати виховні дії та результати виховання.

Але не всі діти, особливо дошкільного віку, усвідомлюють складність

свого сімейного стану. Одні з них дуже вразливі до байдужості батьків, грубостей, фізичних покарань тощо, інші ж через обмеженість свого життєвого досвіду не на що інше не претендують. Це умовний поділ, тому що сім'я через свою закритість є складною структурою для дослідження. Бувають випадки, коли зовнішньо благополучна сім'я насправді не така, просто її члени дотримуються правила «не виносити сміття з хати».

Просвітницька діяльність соціального педагога в роботі з сім'єю включає проведення батьківського лекторію, тематика якого складається за результатами анкетування (опитування) батьків. Коли соціалізація дитини проходить несприятливо, сім'я потребує не тільки спеціальної допомоги й підтримки, але й просвіти та освіти. Необхідно допомогти дорослим усвідомити проблеми своєї сім'ї, її достоїнства та обмеження, допомогти здобути навички оптимальної взаємодії батьків зі своїми дітьми, тому що дехто просто не вміє спілкуватися з ними. При цьому дуже важливо, щоб батьки групи ризику й надалі плавно ввійшли в єдину батьківську спільноту групи, дошкільного закладу, мікрорайону.

Існують деякі вимоги до спеціалістів (педагогів, соціальним педагогів, психологів тощо), які проводять навчання батьків:

- вміння створити доброзичливу атмосферу, сприятливу для діалогу;
- увага до проблем батьків, до їх переживань;
- доступність викладання матеріалу;
- здатність до надання психологічної підтримки;
- стимулювання позитивної поведінки батьків, їх контактів з дошкільним закладом, з дітьми;
- здатність бачити найменші досягнення та вселяти віру в успіх.

Програма тематичних батьківських зборів може містити такі розділи:

1. Емоційне залучення батьків.

Розширення емоційних контактів батьків з дітьми (залучення дорослих до позаурочної діяльності, спорту тощо); розвиток комунікативної грамотності батьків (розмова про те, як ми спілкуємося в дома, про що говоримо з дітьми);

розвиток культури почуттів батьків й дітей (тема батьківської любові);

2. Правові взаємодії дітей, батьків та дошкільного закладу. Вивчення основних прав дитини, дорослого; розробка «Кодексу життя дошкільного закладу» (розмова з батьками про те, чого вони чекають від садка, якою хотіли б бачити його та його вихованців).

Реалізація такої програми потребує від соціальних педагогів (або вихователів) готовності до проведення занять в різних формах: бесіди, лекції, ділові ігри. Можна створити в дошкільному закладі ініціативну групу педагогів й вихователів, здатних запропонувати інтересні теми, власні розробки. Важливо, щоб досвід окремих соціальних педагогів став спільним здобутком, що дозволяє спільно обговорити результати цієї діяльності та скорегувати плани.

Позитивний висновок проведення подібних занять проявляється у встановленні більш тісного співробітництва соціальних педагогів й вихователів та батьків, в активних пропозиціях батьків про те, як розширяти взаємодію. У ході занять можуть проводитися анкетні опитування батьків, що дозволяють накреслити шляхи подальшого співробітництва.

Починаючи роботу з сім'єю, соціальний педагог повинен попередньо вивчити її за такими параметрами:

- склад сім'ї, її структура (повна, неповна, з однією дитиною, багатодітна, батьки розлученні тощо);
- житлово-побутові умови;
- матеріальна забезпеченість;
- виховний потенціал сім'ї (сильний, нестійкий, слабкий, негативний).

Характер взаємовідносин у сім'ї:

- між дорослими членами сім'ї (гармонійні, компромісні, нестійкі, уявні, конфліктні, аморальні тощо);
- між іншими членами сім'ї та дитиною (сліпе обожнювання, дбайливість, рівноправність, відчуженість, байдужість, дрібна опіка, повна самостійність, незалежність, безконтрольність);

- позиція дитини в сім'ї (педагогічно виправдана; «кумир сім'ї»; об'єкт постійних сварок дорослих, кожний з яких прагне перетягнути її на свій бік; залишена сама по собі, ніхто нею не цікавиться; залякана авторитарним становленням, не впевнена в собі, уникає спілкування з батьками; знаходиться в позиції «Попелюшки»).

Становище дитини в сім'ї:

- «Я потрібен і ви мене любите, я люблю вас також»;
- «Я потрібен і ви мене любите, ви існуєте заради мене»;
- «Я потрібен, але ви мене не любите і я дуже хочу наблизитися до вас»;
- «Я не потрібен і ви мене не любите, дайте мені спокій».

Ставлення дитини до батьків:

- дорожить сімейними стосунками;
- батьки авторитетні;
- ставиться зневажливо;
- гостро переживає драму;
- тягне до одного із членів сім'ї.

Рекомендується виділити ті проблемні сім'ї, які негативно впливають на дитину, можуть приводити її у стан прихованих та явних конфліктів (відхилень в поведінці членів сім'ї: алкоголізм, наркоманія тощо, низький достаток, слабкий виховний потенціал тощо). Ці рекомендації носять достатньо загальний характер, вони створюють лише канву діяльності соціального педагога. У кожному дошкільному закладі, сім'ї, оточуючого їх соціуму – свої особливості, свої проблеми. А значить, у соціальних педагогів є поле для творчості, для поповнення цих рекомендацій.

Організуючи діагностичний процес, соціальний педагог виходить переш за все із принципу розумної достатності. Не слід розширяти діагностику, якщо до цього нема необхідних показань. Нове дослідження може бути розпочате тільки на основі аналізу попередньої діагностичної інформації. Із всієї кількості методик слід починати з первинної діагностики – скарг батьків на дитину, а потім, вивчивши обґрунтованість цих скарг, дивитися на причини

вказаних порушень.

У ході первинної діагностики, яка є нетривалою, педагог виявляє об'єкти й суб'єкти допомоги. Для цього він повинен відповісти на чотири питання:

1. Може він чи ні сам надати допомогу сім'ї?
2. Якщо ні, то до яких спеціалістів необхідно направити батьків або дитину?
3. Кому в сім'ї потрібна його допомога?
4. Який характер цієї допомоги?

По-друге, він повинен розібратися в характері скарги батьків, яка може бути обґрунтованою, частково обґрунтованою або необґрунтованою. Від цього залежить характер діагностичних процедур (вивчити особистість дитини або батьків, дослідити ставлення до дитини або міжособистісні стосунки батьків тощо).

По-третє, саме спілкування й спостереження за поведінкою батьків можуть дати соціальному педагогу деяке уявлення про сім'ю. Важливо також дізнатися про те, як самі батьки розуміють висловлювану ними скаргу-проблему, правильно чи ні бачать її причини та якої допомоги чекають від спеціаліста. Різні детермінанти скарг батьків обумовлюють той чи інший вид допомоги та участь соціального педагога в цьому процесі.

Керівники дошкільних закладів, соціальні педагоги й вихователі знають, що в кожному дошкільному закладі є діти, які живуть у хронічно проблемних сім'ях. Особливість таких сімей в тому, що вони, як правило, не виказують занепокоєності своїм становищем, абсолютно байдужі до дітей, до допомоги зі сторони. Такі сім'ї, як правило, звикли жити з серйозними кризами.

Відсутність мотивації до змін у кращий бік викликає неприязнь до всіх, хто «втручається в їхні справи». Такі сім'ї часто налаштовані вороже до всіх й до всього, не піддаються впливу педагогів. Члени таких сімей нікому не вірять, вважають себе ображеними, знедоленими. При такому стійкому опорі соціальним педагогам найпростіше довіритися представникам закону (міліції, суду, прокуратурі тощо), які здатні забезпечити контроль за небезпечною для

суспільства поведінкою членів сім'ї, «що не піддаються».

Однак неблагополучні сім'ї не варто сприймати тільки як безнадійно приречені. Іноді існуючу кризу можна поступово використовувати в позитивному напрямку, допомогти сім'ї в просуванні в кращий бік. Але для цього соціальному педагогу необхідно зрозуміти сутність хронічних проблем сім'ї, а головне – захистити дітей від негативних емоцій, настрою. Можна спробувати використати кризу сім'ї як ключ до розуміння процесів, що відбуваються сьогодні в багатьох родинах, виявити ресурси дорослих, щоб зрозуміти причину їх стресів, страхів тощо.

Але далеко не кожній сім'ї можна допомогти. Іноді сімейна криза та неблагополуччя досягають такого рівня, що таке втручання нічого не дає й залишається тільки один вихід – забрати дитину з цієї сім'ї, помістити її в державний заклад. Соціальний педагог не повинен брати на себе функцію виховання, турботи про дітей, замінюючи батьків, тому що це породжує пасивну утриманську позицію членів сім'ї [57; 65; 72].

Узагальнений портрет кризової сім'ї: дорослі члени сім'ї, які переживають постійну кризу, знаходяться в особливому стані – страждання. Проходячи через численні переживання утрат та соціальних травм, члени таких сімей накопичують дуже багато образ, відчувають втрату й спустошеність, віддають перевагу стану агресії та неприйманню навколишнього світу. Стан кризи стає для них нормою. Парадокс у тому, що стан збудження, агресії, почуття небезпеки приносять їм певний комфорт, створюють відчуття сили, хоча й безглуздо-протестної.

Дорослі не з'являються у визначений для зустрічі час, але наполегливо дзвонять; будь якими способами намагаються не впускати соціальних педагогів й інших фахівців у свій дім; вони недовірливі, підозрілі, імпульсивні, завжди готові до сварки. У сферу кризи втягуються працівники дошкільного закладу, соціальний педагог, спеціалісти різних центрів тощо. До ситуації підключаються нові сили, що здійснюють контроль, і це ніби долає стан самотності сім'ї. Поведінка батьків в таких сім'ях нагадує поведінку маленьких

дітей: вони не можуть знайти контакт з іншими людьми, зазнають постійне почуття образи. Такий стан дорослих робить неможливим формування в сім'ї бережних стосунків, емоційної підтримки дітей, турботу про них.

Таким чином, для забезпечення ефективної професійної діяльності соціального педагога у дошкільних освітніх закладах у сучасних соціокультурних умовах необхідно: чітко розмежувати функціональні обов'язки практичного психолога та соціального педагога у відповідних нормативних документах Міністерства освіти і науки України; розробити посадові інструкції соціального педагога для дошкільних закладів освіти різного типу (ясла, садки, виховні комплекси тощо); започаткувати наукові дослідження щодо вивчення різних напрямів діяльності соціального педагога у дошкільних освітніх закладах.

Педагогічна культура батьків формується під впливом складних та суперечливих процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві й визначають новий зміст мотиваційного, когнітивного та діяльнісного компонентів у структурі педагогічної культури. ЗДО володіє багатьма пріоритетними потенціальними можливостями для спільної роботи з батьками, які можуть сприяти формуванню педагогічної культури батьків дітей раннього віку.

На думку науковців та практиків, психолого-педагогічна культура батьків – основа збагачення виховного потенціалу сім'ї, найважливіший ресурс розвитку особистості дитини. З одного боку, для того, щоб сім'я стала дійсно стабільною, могла виконувати свої соціально значущі функції, потрібне серйозне і усебічне сприяння сім'ї, відповідна допомога і підтримка.

Формування педагогічної культури батьків як відносно самостійний елемент педагогічної культури суспільства знаходить відображення у виховній практиці родини, в пізнанні її дорослими членами й виховних цілях, що застосовується для здійснення системи засобів. Цей процес носить ряд об'єктивних та суб'єктивних передумов досить складного та суперечливого характеру. Досить часто методи, форми і прийоми щодо виховання й навчання дітей у дошкільному навчальному закладі та молодій сім'ї не збігаються.

Велику значимість має просвіта батьків для підвищення рівня їхніх теоретичних і практичних знань та вмінь з формування культури батьківства. Це сприяє виробленню єдиних вимог молодій родині та дошкільного навчального закладу. Таким чином, щоб створити систему роботи формування культури батьківства має бути обов'язково тісна співпраця з батьками [39].

На думку І. Товкач та інших науковців, важливо змінити об'єкт-суб'єктні відносини, тобто усвідомити самим і переконати родину, що вони є суб'єктами навчально-виховного процесу. А це означає, що всі члени родини мають перестати бути пасивними об'єктами впливу з боку педагогів та почати безпосередньо взаємодіяти з вихователями та дітьми на засадах партнерства з правом ініціативи, активної дії та самоконтролю [79, 131].

Для втілення вище сказаного дитячими навчальними закладами складається відповідна система роботи з формування педагогічної культури батьків. Основними завданнями системи роботи дошкільного навчального закладу з формування культури батьківства науковці визначають:

- пошук шляхів оновлення та вдосконалення системи просвіти сімей;
- спрямування самостійної та самоосвітньої діяльності молоді сім'ї на розв'язання проблеми формування культури батьківства;
- вдосконалення методичних засад з проблеми педагогічної культури сімей;
- систематичний аналіз наявних труднощів у взаємодії педагогічного колективу ЗДО та сім'ї [15].

Трактуючи думку В. Сухомлинського, сім'я виховує в цілому її загальний дух, культуру людських стосунків. Без батьківської мудрості немає виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей [75].

Зміст роботи дошкільного навчального закладу з формування педагогічної культури батьків у самому загальному вигляді полягає у наступному:

- щоденна взаємодія – обмін інформацією між батьками та педагогами щодо розвитку дитини;

- участь батьків у заходах дошкільного навчального закладу;
- оформлення фотовиставок, тематичних стендів, інформаційних листків, папок-пересувок, анкетування;
- проведення батьківських конференцій; зустрічі з різними спеціалістами;
- консультації на батьківських зборах тощо;
- робота клубу взаємодопомоги; школа молодих батьків; дитячі заклади для батьків;
- створення батьківської кімнати для зустрічей з мамами і татами;
- обладнання куточка «Для допитливих дітей та дбайливих батьків»;
- видача педагогічної та психологічної літератури.

Педагогічний процес обов'язково передбачає взаємини між вихователями і батьками вихованців, які доповнюють стосунки між педагогічним колективом і дітьми, впливаючи на їх характер і зміст [37, 148].

Успіх взаємодії залежить від взаємних установок молодої родини та дитячого садка. Найбільш оптимально вони складаються, якщо обидві сторони усвідомлюють необхідність ціленаправленого впливу на дитину й довіряють один одному. У концепції дошкільного виховання в Україні зазначається, що сім'я і дитячий садок у хронологічному порядку пов'язані принципами наступності. Вони повинні забезпечувати безпосередність навчання і виховання дітей [15].

Існують й багато інших форм допомоги батькам у вихованні дитини, серед яких [3; 31]:

Педагогічний лекторій. Передбачає надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привернення їх уваги до актуальних проблем виховання з допомогою лекцій, бесід.

Позакласний педагогічний всеобуч. Спрямований на ознайомлення батьків з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу з раннього віку.

Університет педагогічних знань. Передбачає більш серйозну підготовку з

теорії виховання. Заняття відбуваються у формі лекцій та семінарів. Батьки беруть участь в обговоренні проблем.

Підсумкова річна науково-практична конференція батьків з проблем виховання. Учасники визначають найактуальнішу проблему сімейного виховання («Трудове виховання», «Найкоротший шлях до добра — через прекрасне» «Здоровий спосіб життя» тощо), протягом року вивчають її. У виступах батьки підбивають підсумки теоретичних і практичних досліджень, діляться особистим досвідом.

День відчинених дверей. Головна мета — показати роботу ЗДО, привернути увагу батьків до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення ЗДО, організації програми свята (концерту, зустрічей у групах, відвідання виставок, спортивних змагань тощо).

Групові батьківські збори. Традиційна форма роботи. Один з варіантів — формування проблемної тематики («Чи можна спізнитися з вихованням у дитини доброти, чуйності?» тощо). Проведенню зборів допомагає заздалегідь складений опитувальник («Пригадайте, які життєві труднощі загартовували Ваш характер, зміцнювали волю?», «Охарактеризуйте стан Вашої дитини (мовлення, вчинки, почуття, настрої, результати дій), коли вона зустрілася зі справжньою трудностю», «Чи часто Ви спостерігаєте за дитиною під час подолання нею труднощів?», «Які труднощі найчастіше вдається подолати дитині, а які їй не під силу?» та ін.).

Відвідування батьків вдома. Це сприяє налагодженню контактів із сім'єю, з'ясуванню її загальної та педагогічної культури, умов життя вихованця, консультуванню щодо єдиних вимог до дитини, обговоренню відхилень в її поведінці, вживанню необхідних заходів щодо їх запобігання, залученню батьків до участі в роботі садочку тощо. Відвідувати батьків можна, маючи запрошення від них або домовившись заздалегідь. Несподіваний прихід педагога викликає ніяковість, збентеження батьків. Під час зустрічі педагог має підкреслити позитивне в дитині, тактовно звернути увагу на недоліки, разом поміркувати над тим, як усунути їх. Дуже важливо створити атмосферу довіри і

добррозичливості.

Листування. Передбачає періодичне надсилання батькам листів про успіхи вихованця, старанність, уважність. Можна повідомити про певні його труднощі, попросити про зустріч. Варто висловити щиру подяку за добре виховання дитини. Лист передають батькам через їх дитину, попередньо ознайомивши її із змістом. Найчастіше листування використовують, коли вихователь не може зустрітися з батьками вдома або запросити їх до садочку.

Консультації батькам. Передбачають надання конкретних рекомендацій, порад з актуальних для батьків питань.

Тематичні вечори запитань і відповідей. Сприяють глибокому пізнанню методики сімейного виховання. На них запрошуюють працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів, соціальних працівників, фахівці, які опікуються проблемами виховання молоді.

Ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою. Передбачає відбір і надання рекомендацій щодо психолого-педагогічної, науково-популярної літератури для батьків відповідно до проблем, які є у вихованців, чи в окремої дитини [31].

Процес налагодження взаємодії з батьками ефективний за дотримання педагогом психолого-педагогічних правил та вимог [51]. До них належать:

- використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків. У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування. Нормою мають стати стосунки, засновані на взаємоповазі. Цінність їх полягає у розвитку почуття власної відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку як учителів, так і батьків;

- довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні. Психологічно батьки готові підтримати потреби дошкільного навчального закладу. Навіть ті батьки, які не мають педагогічної підготовки й освіти, з розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей;

- педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї. Педагог ЗДО – особа офіційна, але за специфікою своєї роботи може стати свідком стосунків, які приховуються від сторонніх. Якою б не здавалася йому сім'я, педагог повинен бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише для допомоги батькам у вихованні дитини;

- життєстверджуючий настрій при вирішенні проблем виховання, опора на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості. Формування особистості дитини передбачає подолання труднощів, протиріч у її житті. Важливо, щоб це сприймалося як вияв закономірностей розвитку (нерівномірність, стрибкоподібний характер, причинно-наслідкова обумовленість, вибіркоче ставлення дитини до виховних впливів), тоді складнощі, протиріччя, несподівані результати не викликатимуть розгубленості у педагога [37; 51].

Рівень психолого-педагогічної освіченості батьків також залежить і від традицій у сім'ях, в яких вирости вони, набутих знань, життєвого досвіду, здатності до саморозвитку. Майже завжди, на сучасному етапі особливо, у зв'язку з переходом до нового типу суспільства, утвердження нових суспільних, етичних цінностей, а також із процесами глобалізації, одним із свідчень якого є Інтернет, педагогічна освіченість батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних потреб, очікувань дитини. Тому дошкільний навчальний заклад має дбати про постійний розвиток їх психолого-педагогічних знань.

Система роботи з проблеми формування культури батьківства у співпраці дошкільного навчального закладу з сім'єю базується на певних принципах. Зокрема, науковці визначають наступні загальнодидактичні принципи: принцип виховного навчання, єдності навчання з життям, теорії з практикою; принципи усвідомленості, послідовності, систематичності навчання; принципи науковості, наочності, творчої активності, доступності навчання, міцності засвоєння знань, врахування індивідуальних особливостей. Названі принципи є взаємозумовленими, взаємопов'язаними, взаємозалежними між собою і дають

зможу побудувати навчально-виховний процес у вигляді певної дидактичної системи і досягти єдиної мети [59].

Показниками результативності системи роботи дошкільного навчального закладу з формування культури батьківства у батьків можна вважати наявність у дошкільному закладі доброзичливої атмосфери між педагогічним колективом та батьками, високий рівень загальної та педагогічної культури батьків і педагогів, їх зорієнтованість на самовдосконалення і саморозвиток, створення умов для повноцінного розвитку дошкільнят.

Отже на думку Т. Алексеєнко [1], педагогічна культура батьків є складною і динамічною системою. Її утворюють такі компоненти:

- педагогічні знання – уявлення батьків про вікову динаміку розвитку дитини, самоцінність періоду дошкільного дитинства, про основні завдання виховання. Виявляються вони у ставленні до дитини, в оцінюванні її поведінки, реальній діяльності та спілкуванні з нею;

- педагогічна і психологічна компетентність – здатність зрозуміти потреби дітей, раціонально спрямувати зусилля і засоби на уміння бачити перспективи розвитку дитини;

- педагогічна рефлексія – вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок;

- педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей.

Педагогічна культура батьків реалізується у всіх видах виховної діяльності, сприяє формуванню різнобічних стосунків і спілкуванню, забезпечує самопізнання, саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення шляхом засвоєння набутого людством досвіду.

Структурно педагогічну культуру батьків складають компоненти, до яких належать психолого-педагогічні знання, навички та вміння догляду за дітьми, культура педагогічного впливу. Педагогічна культура батьків у різних життєвих ситуаціях може проявлятися у комплексі або в окремих її складових

ознаках [32].

Поняття «педагогічна культура батьків» є вимірювальним поняттям, що є важливим для нашого подальшого дослідження. Виміряти рівень педагогічної культури батьків стає можливими за умови визначення певних критеріїв сформованості такої культури. З огляду на педагогічні факти досліджуваної проблеми критеріями сформованості педагогічної культури батьків можуть бути когнітивний, практичний та ціннісний.

Когнітивний критерій передбачає оцінку сформованості необхідних педагогічних знань батьків. Практичний критерій – сформованість практичних навичок та вмінь щодо виховання дитини. Ціннісний критерій передбачає емоційну сторону педагогічної культури батьків.

Показниками першого – когнітивного – критерію визначено педагогічні знання та знання вікової психології та фізіології; показники другого – практичного – вміння і навички щодо виховання, догляду за дитиною, вміння раціонально спрямувати зусилля і засоби та уміння бачити перспективи розвитку дитини; показники ціннісного критерію – ставлення до дитини: здатність зрозуміти потреби, педагогічна рефлексія – вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок, педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей.

Аналіз педагогічних фактів, одержаних у ході вивчення досліджуваної проблеми, дозволив умовно виділити три групи батьків, які відповідають трьом рівням сформованості педагогічної культури: високому, середньому і низькому, їх характеристика включає такі показники: наявність і якість психолого-педагогічних знань, їх глибина, повнота і осмисленість; ступінь сформованості вмінь та навичок; ціннісне ставлення до дітей; стабільність зацікавленості до питань виховання в цілому.

Перший рівень – високий – характерний для молодих батьків з достатньо повними і глибокими психолого-педагогічними знаннями. Вони систематично займаються вихованням дітей, орієнтуючись на їх вік та індивідуальні

особливості; постійно прагнуть до поповнення своїх знань; творчо реалізують їх у процесі сімейного спілкування та виховання. Для цієї групи батьків характерними є висока відповідальність за виховання дітей, активна життєва позиція.

Другий рівень – середній – характеризується відсутністю системи знань з педагогіки і психології, нечіткістю уявлень про методи і прийоми сімейного виховання, інтуїтивними підходами до розв'язування питань, що стосуються організації життя дитини. Вихованням дітей такі батьки займаються несистематично, підмінюють його доглядом, часто не вміють використовувати в практиці свої знання.

Третій рівень – низький – властивий молодим батькам з повною або частковою відсутністю знань з питань сімейного виховання і пасивним ставленням до своїх виховних функцій, поведінки дітей. У таких сім'ях частіше спостерігаються типові помилки у вихованні дітей: відсутні єдині вимоги, наявні грубощі та авторитарний стиль виховання, застосування фізичних покарань, невимогливість батьків до дітей і до себе.

Таким чином, педагогічна культура батьків це осмислений, а іноді й неусвідомлений досвід власного дитинства, результат освіти, самоосвіти, психологічного розвитку особистості. Особливо вона актуалізується з народженням дитини, яка своєю появою на світ, своїми кроками у світ і по життю стимулює бурхливий розвиток педагогічної культури батьків. Нерідко батьки виходять у своєму розвитку на необхідний рівень педагогічної культури тоді, коли їхні діти стали дорослими, осмислюючи власні промахи, помилки, нереалізовані можливості.

Прилучення особистості до педагогічної культури починається уже в її дошкільні роки, коли вона отримує перші уроки виховання у своїй сім'ї та дошкільному закладі, на підсвідомому рівні засвоюючи прийоми педагогічного впливу. Отже, дошкільний заклад разом із сім'єю формує майбутнього сім'янина, здійснюючи водночас роботу щодо педагогічної освіти батьків. Ініціатором й організатором ефективної взаємодії із сім'єю є дошкільний

заклад. Ця взаємодія підпорядкована інтересам розвитку дитини, у кожному конкретному випадку обумовлюється її особливостями і особливостями сім'ї, в якій вона виховується. Вона потребує специфічних знань, такту, високої соціально-педагогічної культури її учасників – батьків і вихователів.

Вивчення змісту, сутності та цілей соціально-педагогічної роботи у закладах дошкільної освіти дозволяє перейти до експериментальної роботи. Тому, наступний розділ присвячений саме соціально-педагогічному експерименту щодо роботи з батьками у закладі дошкільної освіти.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Аналіз реального стану педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти

Дослідження реального стану педагогічної культури батьків зумовлюється попереднім теоретичним дослідженням даного питання, а також визначеними у першому підрозділі критеріями сформованості такої культури: когнітивним, практичним та ціннісним. Нагадаємо, що когнітивний критерій передбачає оцінку сформованості необхідних педагогічних знань батьків; практичний критерій – сформованість практичних навичок та вмінь щодо виховання дитини; ціннісний – емоційна сторона педагогічної культури батьків.

Експериментальною базою дослідження було обрано дошкільний навчальний заклад «ясла-садок» № 186 «Іскра». У дослідженні взяли участь дві групи батьків, які виховують дітей старшого дошкільного віку. Перша група – експериментальна – складалася з 22 батьків старшої групи, друга – контрольна – з 23 батьків паралельної старшої групи.

Оцінювання рівнів педагогічної культури батьків за визначеними критеріями здійснюється за допомогою показників. Показниками першого – когнітивного – критерію визначено педагогічні знання та знання вікової психології та фізіології; другого – практичного – вміння і навички щодо виховання, догляду за дитиною, вміння раціонально спрямувати зусилля і засоби та вміння бачити перспективи розвитку дитини; показники ціннісного критерію – ставлення до дитини: здатність зрозуміти потреби, педагогічна рефлексія – вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок, педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей.

Кожний з показників визначався за допомогою певних методик. Так, показники когнітивного критерію оцінювалися методом опитування, зокрема, анкетування [див. додаток А], а також у ході співбесіди. Показники другого – практичного – критерію – спостереженням, у ході співбесіди та частково за допомогою анкетування. Третій критерій – анкетування, методика діагностики батьківського відношення А. Варги, В. Століна [60]; спостереження під час взаємодії батьків і дітей, аналіз продуктів діяльності (малюнків) дітей.

У ході співбесіди вивчалися наступні характеристики родини: загальні відомості про родину; стисла характеристика членів родини; трудове виховання в родині; організованість, згуртованість родини; соціальна цінність родини; інтелектуальні зв'язки родини; емоційні зв'язки родини; вольова характеристика родини. Дані співбесіди співставлялися з даними, отриманими у процесі анкетування, і, таким чином, визначалися рівні сформованості педагогічної культури батьків за першим критерієм.

Перший рівень – високий – характерний для батьків з достатньо повними і глибокими психолого-педагогічними знаннями. Вони систематично займаються вихованням дітей, орієнтуючись на їх вік та індивідуальні особливості; постійно прагнуть до поповнення своїх знань; творчо реалізують їх у процесі сімейного спілкування та виховання. Для цієї групи батьків характерними є висока відповідальність за виховання дітей, активна життєва позиція.

Другий рівень – середній – характеризується відсутністю системи знань з педагогіки і психології, нечіткістю уявлень про методи і прийоми сімейного виховання, інтуїтивними підходами до розв'язування питань, що стосуються організації життя дитини. Вихованням дітей такі батьки займаються несистематично, підмінюють його доглядом, часто не вміють використовувати в практиці свої знання.

Третій рівень – низький – властивий батькам з повною або частковою відсутністю знань з питань сімейного виховання і пасивним ставленням до своїх виховних функцій, поведінки дітей. У таких сім'ях частіше

спостерігаються типові помилки у вихованні дітей: відсутні єдині вимоги, наявні грубощі та авторитарний стиль виховання, застосування фізичних покарань, невимогливість батьків до дітей і до себе.

Отже, за результатами співбесіди рівні батьків обох груп розподілилися наступним чином (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за даними співбесіди
(когнітивний критерій) у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	18,2	17,4
Середній	63,6	65,2
Низький	18,2	17,4

Як бачимо, рівні сформованості педагогічної культури батьків обох груп суттєво не відрізняються та складають: високий рівень у 18,2 % батьків експериментальної групи та 17,4 % батьків контрольної групи; середній рівень – у 63,6 % батьків експериментальної та 65,2 % – контрольної групи; низький рівень – у 18,2 % батьків експериментальної та 17,4 % контрольної групи.

Дані анкетування представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за даними анкетування
(когнітивний критерій) у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	13,6	13,0
Середній	54,5	56,5
Низький	31,8	30,4

Отже, за даними анкетування рівні сформованості когнітивного компоненту педагогічної культури батьків обох груп також суттєво не відрізняються та складають: високий рівень – у 13,6 % батьків

експериментальної групи та 13 % контрольної; середній рівень – у 54,5 % батьків експериментальної та 56,5 % – контрольної; низький рівень – у 31,8 % батьків експериментальної та 30,4 % батьків контрольної групи.

Визначаючи середні значення за першим критерієм отримали наступні дані (табл. 2.3.)

Таблиця 2.3.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за когнітивним критерієм, у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	15,9	15,2
Середній	59,1	60,9
Низький	25,0	23,9

Отже, за першим критерієм рівні сформованості педагогічної культури батьків обох груп не мають суттєвої різниці та розподілились наступним чином: високий рівень виявлено у 15,9 % батьків експериментальної групи та 15,2 % контрольної; середній рівень – у 59,1 % батьків експериментальної та 60,9 % контрольної; низький рівень – у 25 % експериментальної та 23,9 % контрольної групи.

Наступний критерій – практичний перевірявся за допомогою спостереження, у ході співбесіди та частково за допомогою анкетування. Визначався ступінь володіння батьками навичками спілкування, взаємодії з дітьми старшого дошкільного віку, вивчались вміння і навички щодо виховання, догляду за дитиною, вміння раціонально спрямувати зусилля і засоби та уміння бачити перспективи розвитку дитини. Виявлено наступні результати (табл. 2.4.).

Отже, результати дослідження за другим критерієм наступні: високий рівень виявлено у 18,2 % батьків експериментальної групи та у 21,7 % батьків контрольної групи; середній рівень – у 54,5 % батьків експериментальної та у 52,2 % контрольної групи; низький рівень – у 27,3 % батьків експериментальної

та у 26,1 % контрольної групи.

Таблиця 2.4.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за практичним критерієм, у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	18,2	21,7
Середній	54,5	52,2
Низький	27,3	26,1

Третій критерій – ціннісний – перевірявся певними запитаннями анкети (див. додаток А), методикою діагностики батьківського відношення А. Варги, В. Століна; опитуванням та спостереженням під час взаємодії батьків і дітей, аналізом продуктів діяльності (малюнків) дітей.

У ході опитування і спостереження визначалося ставлення до дитини і до виховання в цілому: здатність зрозуміти потреби, педагогічна рефлексія – вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок, педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей.

Узагальнені дані опитування, спостереження та анкетування представлені у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Ціннісний критерій, у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	27,3	26,1
Середній	54,5	56,5
Низький	18,2	17,4

Отже, за результатами опитування та спостереження отримано наступні дані: високий рівень виявлено у 27,3 % батьків експериментальної групи та 26,1 % контрольної групи; середній рівень – у 54,5 % батьків

експериментальної групи та 56,5 % батьків контрольної групи; низький рівень – у 18,2 % батьків експериментальної групи та у 17,4 % батьків контрольної групи.

Для уточнення даних дослідження за ціннісним критерієм було використано методику діагностики батьківського відношення А. Варги, В. Століна. Батькам обох груп було запропоновано відповісти на тестові запитання; результати аналізувалися наступним чином. Високі бали по шкалах «прийняття», «кооперація» – зараховувалися як високий рівень; переважання по шкалах «контроль», «симбіоз» – середній рівень; високий бал по шкалах «відторгнення» та «інфантилізація» – низький рівень. Результати представлено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Діагностика батьківського ставлення (ціннісний критерій), у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	31,8	34,8
Середній	50,0	47,8
Низький	18,2	17,4

Отже, за даними діагностики рівні обох груп суттєво не відрізняються та складають: високий рівень виявлено у 31,8 % батьків експериментальної групи та у 34,8 % батьків контрольної групи; середній рівень виявлено у 50 % батьків експериментальної групи та 47,8 % батьків контрольної групи; низький рівень виявлено у 18,2 % батьків експериментальної групи та у 17,4 % батьків контрольної групи.

Для уточнення отриманих даних було проведено дослідження серед дітей. Було використано проєктивну методику «Малюнок сім'ї». У дослідженні взяли участь всі діти, зокрема, й тих батьків, які приймали участь у нашому експерименті. Результати дослідження були інтерпретовані психологом закладу дошкільної освіти та автором дослідження. Отримані результати занесено в таблицю (табл. 2.7.).

Таблиця 2.7.

Методика «Малюнок сім'ї» (ціннісний критерій), у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	27,3	26,1
Середній	59,1	60,9
Низький	13,6	13,0

Отже, серед дітей: високий рівень – у 27,3 % респондентів експериментальної та у 26,1 контрольної; середній рівень – у 59,1 % експериментальної та у 60,9 % контрольної групи; низький рівень – у 13,6 % експериментальної групи та у 13 % контрольної.

Узагальнюючи дані по третьому критерію отримали наступні дані (табл. 2.8.).

Таблиця 2.8.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за ціннісним критерієм, у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	28,8	29,0
Середній	54,5	55,1
Низький	16,7	15,9

Отже, за ціннісним критерієм рівні сформованості педагогічної культури батьків обох груп складають: високий рівень у 28,8 % батьків експериментальної групи та у 29 % контрольної; середній рівень – у 54,5 % експериментальної та у 55,1 % контрольної; низький рівень – у 16,7 % експериментальної та у 15,9 % контрольної групи.

Загальні дані щодо рівнів сформованості педагогічної культури батьків представлено на рисунку 2.1.

На рисунку перша пара стовпчиків відображає високий рівень в обох групах, друга пара – середній, третя пара – низький рівень педагогічної

культури батьків.

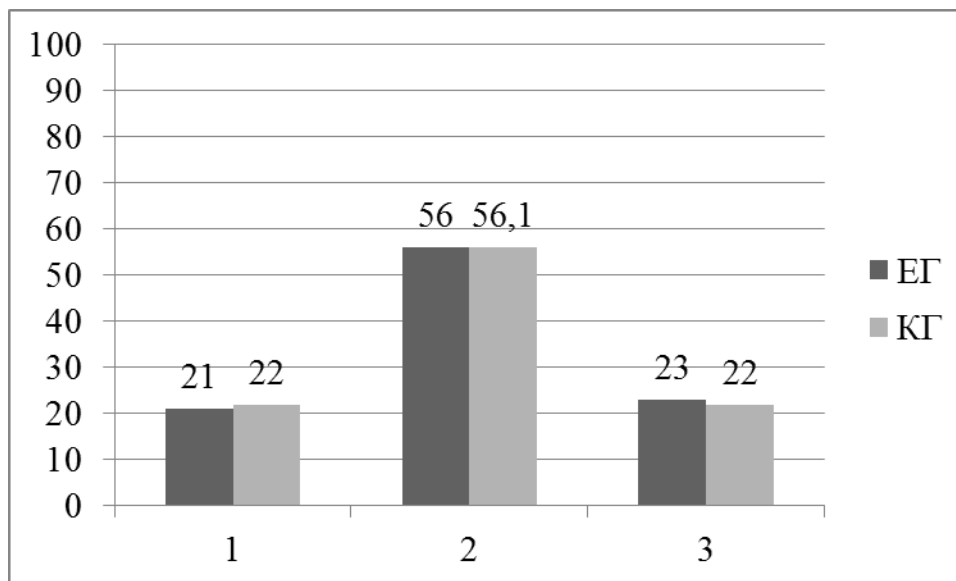

Рисунок 2.1 – Результати констатувального етапу експерименту, у %

Таким чином, констатувальний етап експерименту показав, що більшість батьків (більше 50 %) мають лише середній рівень педагогічної культури, майже четверта частина – низький. Отже, вважаємо доцільним розробку та впровадження програми, спрямованої на підвищення рівня педагогічної культури батьків дітей старшого дошкільного віку. Наступний підрозділ присвячений формувальному експерименту.

2.2. Програма соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти

Як зазначалося на попередніх етапах дослідження, під педагогічною культурою батьків нами розуміється педагогічна підготовленість і зрілість їх як вихователів, що дає реальні позитивні результати в процесі сімейного і суспільного виховання дітей. Педагогічна культура є складовою частиною загальної культури батьків, у якій закладений досвід виховання дітей у сім'ї, придбаний різними категоріями батьків безпосередньо у своїй країні, інших країнах, а також узятий з народної сімейної педагогіки [40]. Крім того, під

педагогічною культурою батьків ми розуміємо їх достатню підготовленість до виховання дітей дошкільного віку в умовах сім'ї, вміння застосовувати якості вихователя у процесі сімейної життєдіяльності. Педагогічна підготовленість батьків характеризується певною сумою (основним мінімумом) знань з психології, педагогіки, фізіології, гігієни, вміннями та навичками, набутими в процесі виховання дітей та догляду за ними.

На основі проведеного теоретичного дослідження та результатів констатувального етапу експерименту було розроблено програму з формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти № 186 «Іскра».

Метою програми стало підвищення рівня педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку в умовах ЗДО.

Відповідно до мети та визначених критеріїв було поставлено наступні завдання дослідження:

- підвищення психолого-педагогічних знань батьків стосовно виховання дітей старшого дошкільного віку;
- розвиток вмінь та навичок щодо виховання, догляду за дитиною;
- розвиток педагогічної рефлексії батьків, педагогічної емпатії.

Впровадження програми передбачало додержання наступних принципів у роботі:

- гуманності;
- конфіденційності;
- добровільності участі;
- толерантності;
- пріоритетності сімейного виховання;
- постійного взаємозв'язку та підтримки.

Цільова аудиторія – батьки дітей дошкільного віку, які відвідують ЗДО.

Етапи реалізації програми:

1. Підготовчий.
2. Діагностичний.

3. Практичний.

4. Заключний.

Підготовчий етап включав теоретичне вивчення проблеми формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку. На діагностичному етапі було проведено констатувальний експеримент.

Практичний етап – етап реалізації програми. Термін реалізації – 6 місяців (листопад 2018 р. – квітень 2019 р.). Передбачалося проведення спеціально розроблених занять та заходів; контроль проведення заходів.

У підрозділі 1.2. було визначено традиційні та інноваційні форми та методи роботи з батьками. У нашу програму ввійшли наступні.

Групові заняття з елементами тренінгу. Це активна форма роботи з батьками, які хочуть змінити своє ставлення до поведінки дитини, взаємодіяти з нею, зробити це спілкування більш відкритим і довірливим. У ході тренінгу групове спілкування, співробітництво (кооперація) учасників спрямовуються на розв'язання різноманітних особистісних проблем, зміну внутрішніх (негативних, неадекватних) установок, розширення знань і формування досвіду позитивного ставлення до самого себе та до оточуючих, насамперед дітей. Під зміною внутрішніх установок розуміється особистісний перехід до нових можливостей, нової ідентичності, який відбувається, коли індивід не може діяти на наявному в нього рівні і змушений «відмовитись від колишніх цінностей і принципів, колишніх способів існування й шукати нових, раніше невідомих і незнаних, але таких, які дозволяють вижити у важкій ситуації та перейти до нового, більш ефективного способу функціонування» [31].

Мета тренінгових занять – формування в батьків особистісних новоутворень, покликаних забезпечити належну реалізацію ними виховної функції як важливого чинника соціального розвитку дітей старшого шкільного віку. Тренінгові заняття передбачають розв'язання сукупності завдань:

- виявлення й опрацювання проблем, які мають батьки у вихованні дітей;
- розширення наявного в них досвіду вибудови внутрішньосімейних взаємин з дітьми на основі прийняття нових моделей поведінки та відносин;

- формування прагнення до підвищення педагогічної культури через соціальну просвіту та самоосвіту.

Загальні правила проведення тренінгових занять:

- надання учасникам допомоги, а не оцінювання їх діяльності;
- усіляке заохочування батьків до пошуку адекватних, морально зумовлених рішень, а не нав'язування їм готових моделей поведінки;
- ставлення до учасників на засадах співробітництва, коли кожний з них відчуває, що його поважають і цінують, а не маніпулюють ним, примушуючи обирати певний вид дій;
- забезпечення атмосфери комфорту (вільне висловлювання думок, ідей, здійснення дій і вчинків);
- запропоновані справи не є алгоритмом, а моментом «переживання» досвіду певної поведінки [15].

У батьківських тренінгах повинні брати участь обоє батьків. Від цього ефективність тренінгу зростає, і результати не змушують на себе довго чекати. Батьківські тренінги будуть успішними, якщо всі батьки активно братимуть в них участь і регулярно їх відвідувати. У нашому випадку, заняття проводились один раз на місяць, по дві години. Приймали участь в основному матері. Всього було проведено шість таких занять за темами:

1. «Чи знаєте ви свою дитину?» Про особливості психофізичного розвитку дитини шостого року життя.
2. «Родина – осередок формування особистості дитини». Про роль родини у вихованні дитини.
3. «Сьогодні – дошкільник – завтра – першокласник!» Про підготовку дитини старшого дошкільного віку до школи.
4. «Вчимося спілкуватися на рівних!». Про важливість довірливих стосунків з дитиною, про потребу дитини у повноцінному спілкуванні з батьками, про важливість сімейної атмосфери для дитини.
5. «А раптом я помиляюсь?..». Про помилки сімейного виховання дошкільнят.

6. «Здоров'я дитини в наших руках». Про важливість збереження та зміцнення фізичного, психічного здоров'я дитини.

Під час тренінгових занять використовувались наступні форми роботи:

1. «Діалог». Суть його полягає в спільному пошуку групами узгодженого рішення. Це знаходить своє відображення у кінцевому тексті, переліку ознак, схемі тощо. Діалог виключає протистояння, критику позиції тієї чи іншої групи. Всю увагу зосереджено на сильних моментах у позиції інших.

Створюється 3-4 робочі групи і група експертів. Робочі групи отримують 5-10 хвилин для виконання завдання. Група експертів складає свій варіант виконання завдання, стежить за роботою груп і контролює час. По завершенні роботи представники від кожної робочої групи на дошці або на аркушах паперу роблять підсумковий запис. Потім, по черзі, надається слово одному доповідачеві від кожної групи. Експерти фіксують спільні погляди, а на завершення пропонують узагальнену відповідь на завдання. Групи обговорюють і доповнюють її. Занотовується кінцевий варіант [62].

2. «Синтез думок». Дуже схожий за метою та початковою фазою на попередній варіант групової роботи. Але після об'єднання в групи і виконання завдання учасники не роблять записів на дошці, а передають свій варіант іншим групам, які доповнюють його своїми думками, підкреслюють те, з чим не погоджуються. Опрацьовані результати передаються експертам, які знову ж таки зіставляють написане з власним варіантом, роблять загальний звіт, який обговорює весь колектив.

3. «Спільний проект». Має таку саму мету об'єднання в групи, що й діалог. Але завдання, які отримують групи, різного змісту та висвітлюють проблему з різних сторін. По завершенні роботи кожна група звітує і записує на дошці певні положення. В результаті з відповідей представників груп складається спільний проект, який рецензується та доповнюється групою експертів.

4. «Коло ідей». Метою «Коло ідей» є вирішення гострих суперечливих питань, створення списку ідей та залучення всіх учасників до обговорення

поставленого питання. Технологія застосовується, коли всі групи мають виконувати одне і те саме завдання, яке складається з кількох питань (позицій), які групи представляють по черзі. Коли малі групи завершують виконувати завдання і готові подати інформацію, кожна з них по черзі озвучує лише один аспект проблеми, що обговорювалась. Продовжуючи по колу, ведучий запитує всі групи по черзі, поки не вичерпаються ідеї. Це дасть можливість кожній групі розповісти про результати своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.

5. «Акваріум». Варіант навчання, що є формою діяльності учасників у малих групах, ефективний для розвитку навичок спілкування, вдосконалення вміння дискутувати та аргументувати свою думку. Може бути запропонований тільки за умови, якщо учасники вже мають добрі навички роботи в групах.

Організація роботи з батьками. Ведучий об'єднує батьків у групи по 4 – 6 осіб і пропонує їм ознайомитися із завданням. Одна з груп сідає в центрі приміщення. Це необхідно для того, щоб відокремити діючу групу від слухачів певною відстанню. Ця група отримує завдання для проведення групової дискусії, сформульоване приблизно так:

- прочитайте завдання вголос;
- обговоріть його в групі;
- за 3 - 5 хвилин дійдіть спільного рішення або підсумуйте дискусію.

Поки діюча група займає місце в центрі, ведучий знайомить решту учасників із завданням і нагадує правила дискусії у малих групах. Кожній групі пропонується вголос протягом 3-5 хвилин обговорити можливі варіанти розв'язання проблемної ситуації. Учасники, що знаходяться у зовнішньому колі, слухають, не втручаючись у хід обговорення.

По закінченні відведеного для дискусії часу, група повертається на свої місце, а ведучий ставить до всіх такі запитання:

- Чи погоджуєтесь ви з думкою групи?
- Чи була ця думка достатньо аргументованою, доведеною?
- Який з аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

На таку бесіду відводиться не більше 2-3 хвилини. Після цього місце в «Акваріумі» займає друга група й обговорює наступну ситуацію.

Наприкінці ведучий повинен обговорити з учасниками хід групової роботи, прокоментувати ступінь володіння навичками дискусії у малих групах і звернути увагу на необхідність та напрями подальшого вдосконалення навичок.

6. Батьківські ринги – одна з дискусійних форм спілкування батьків та формування батьківського колективу. Батьківський ринг готується у вигляді відповідей на запитання з педагогічних проблем. Запитання вибирають самі батьки. На одне запитання відповідають дві родини. У них можуть бути різні позиції, різні думки. Інша частина аудиторії в полеміку не вступає, а лише підтримує думку родин оплесками.

Окрім тренінгових занять, у рамках програми, ми взяли участь у двох батьківських зборах. На зборах батькам було запропоновано інтерактивні лекції на теми: «Щаслива сім'я – щаслива дитина» та «Методи родинного виховання» з презентаціями та постановкою проблемних питань.

Існують різні підходи до визначення інтерактивного навчання. Одні вчені визначають його як діалогове навчання: «Інтерактивний – означає здатність взаємодіяти чи знаходитись в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Отже, інтерактивне навчання - це перш за все діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія...» [51]. Ми схилиємося до визначення, О.Пометун та Л.Пироженко, які зазначають, що сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учасників. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці [62].

Під час лекцій батькам пропонувалося спільне обговорення проблеми та міні-ігри, в яких вони пробували виступати по чергово у ролі дитини і дорослого.

Наступною формою роботи було проведення спільних свят з акцентуванням уваги на важливості позитивної сімейної взаємодії, спільної справи батьків та дітей. Так, перед святами (Новий рік, День закоханих, Свято 8

Березня) батькам пропонувалось разом з дітьми виготовити тематичні вироби, малюнки. З цих робіт було організовано виставки, з обов'язковими інформацією та пам'ятками для батьків. У сценарії самих свят вносились номери з активною участю батьків, зокрема, татусів дітей.

Було проведено конкурс «Зимові фантазії», у якому взяли участь діти разом з батьками. Діти з батьками будували снігові фігури на майданчику садочку.

Організовано виставку малюнків дітей з анкетами, які заповнювали батьки зі слів дитини. Серед питань – питання про сім'ю, кохання, дружбу. Дана виставка була дуже цікавою для батьків та педагогів. Анкетні відповіді дітей привертали увагу до «слабких» місць у вихованні кожної конкретної дитини.

Крім того, було організовано випуск інформаційних бюлетенів для батьків з питань виховання, навчання та розвитку дітей старшого дошкільного віку. Для бажаючих було організовано тематичні консультації:

1. «Цей дивовижний дошкільний вік».
2. «Чи можна подолати жадібність дитини?».
3. Уроки спілкування з дитиною
4. Яке значення для розвитку дитини мають ігри?
5. Поведінка дорослого з дитиною в кризових ситуаціях.
6. Які вимоги батькам доцільно пред'являти до гри дошкільника з іграшками?

Окрім описаних заходів, окремої уваги потребували сім'ї групи ризику (багатодітні сім'ї, малозабезпечені, неповні, неблагополучні, асоціальні, тощо). З деякими з них робота проводилася лише опосередковано, за допомогою інформаційних буклетів, та безпосередньо, під час приводу дітей. Великої активності щодо участі у спільних заходах серед цих сімей не спостерігалось. Особливо це стосувалося «неблагополучних» сімей, яких у групі налічувалося дві.

У таблиці 2.9. відображено орієнтовний план заходів програми.

Таблиця 2.9.

План заходів щодо формування педагогічної культури батьків дітей
дошкільного віку

№	Заходи	Термін проведення	Відповідальні
1	2	3	4
1	Підготовчий етап	вересень-жовтень	автор дослідження
	Теоретичний аналіз проблеми педагогічної культури батьків	вересень-листопад	автор дослідження
	Визначення критеріїв сформованості педагогічної культури батьків	жовтень	автор дослідження
	Підбір діагностичного інструментарію	жовтень	соціальний педагог, автор дослідження
	Знайомство та встановлення дружніх взаємин з батьками (ознайомлення їх з програмою)	жовтень	вихователь, автор дослідження
2	Діагностичний етап	жовтень	соціальний педагог, автор дослідження
	Проведення констатувального етапу	жовтень	соціальний педагог, автор дослідження
	Аналіз результатів дослідження	жовтень-листопад	соціальний педагог, автор дослідження
3	Практичний етап	листопад-квітень	соціальний педагог, автор дослідження
	Інтерактивні лекції для батьків «Щаслива сім'я – щаслива дитина» та «Методи виховання»	грудень; лютий	автор дослідження

Продовження таблиці 2.9

1	2	3	4
	Проведення спеціалізованих тренінгових занять з батьками	щомісячно	соціальний педагог, автор дослідження
	Робота з батьками сімей групи ризику (індивідуальна)	протягом терміну	соціальний педагог, психолог, автор дослідження
	Конкурс «Зимові фантазії»	грудень	вихователь, автор дослідження
	Виставка виробів ручної праці	грудень; лютий; березень	автор дослідження, вихователь
	Випуск інформаційних бюлетенів для батьків з питань виховання, навчання та розвитку дітей старшого дошкільного віку	протягом терміну	соціальний педагог, вихователь, автор дослідження, батьки
	Тематичні консультації	жовтень-березень	соціальний педагог, психолог, автор дослідження
4	Заключний етап	квітень	автор дослідження
	Повторне діагностування щодо рівня сформованості педагогічної культури батьків	квітень	соціальний педагог, автор дослідження
	Підведення підсумків роботи за програмою	квітень	автор дослідження

Таким чином, у роботу дошкільного навчального закладу № 186 «Іскра» було впроваджено програму з формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку. Для перевірки ефективності впровадженої соціально-

педагогічної програми було проведено контрольний етап експерименту, про що йдеться у наступному підрозділі.

2.3. Перевірка ефективності впроваджені програми

Для перевірки ефективності проведеної роботи було використано ті самі методи діагностики, що й на констатувальному етапі. Попереднє опитування та спостереження показало наявність певних позитивних змін у ступені сформованості педагогічної культури батьків, особливо що стосувалося отримання ними нових психолого-педагогічних знань. Дослідження нового стану педагогічної культури батьків зумовлене попереднім констатувальним етапом експерименту, а також визначеними у першому підрозділі критеріями сформованості такої культури: когнітивним, практичним та ціннісним. Когнітивний критерій передбачав оцінку сформованості необхідних педагогічних знань батьків; практичний критерій – сформованість практичних навичок та вмінь щодо виховання дитини; ціннісний – емоційна сторона педагогічної культури батьків.

У контрольному дослідженні також взяли участь дві групи батьків, які виховують дітей старшого дошкільного віку. Перша група – експериментальна – складалася з 22 батьків старшої групи, друга – контрольна – з 23 батьків паралельної старшої групи.

Як вже зазначалося на констатувальному етапі, оцінювання рівнів педагогічної культури батьків за визначеними критеріями здійснюється за допомогою показників, які описано у попередніх підрозділах. Кожний з показників визначався за допомогою певних методик. Показники когнітивного критерію оцінювалися методом опитування, зокрема, анкетування, а також у ході співбесіди. Показники другого – практичного – критерію – спостереженням, у ході співбесіди та частково за допомогою анкетування. Третій критерій – анкетування, методика діагностики батьківського відношення

А. Варги, В. Століна; спостереження під час взаємодії батьків і дітей, аналіз продуктів діяльності (малюнків) дітей.

Як і на попередньому етапі, у ході опитування вивчалися характеристики родини: загальні відомості; стисла характеристика членів родини; трудове виховання в родині; організованість, згуртованість родини; соціальна цінність родини; інтелектуальні зв'язки родини; емоційні зв'язки родини; тощо. Дані співбесіди співставлялися з даними, отриманими у процесі анкетування, і, таким чином, визначалися нові рівні сформованості педагогічної культури батьків за першим критерієм.

Отже, за результатами співбесіди рівні батьків обох груп розподілилися наступним чином (табл. 2.10.).

Таблиця 2.10.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за даними співбесіди
(когнітивний критерій) у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	31,8	21,7
Середній	59,1	60,9
Низький	9,1	17,4

Як бачимо, рівні сформованості педагогічної культури батьків обох груп вже мають деякі відмінності: високий рівень у 31,8 % батьків експериментальної групи, порівняно з 21,7 % батьків контрольної групи; середній рівень – у 59,1 % батьків експериментальної та 60,9 % – контрольної групи; низький рівень – у 9,1 % батьків експериментальної та 17,4 % контрольної групи.

Дані анкетування представлено у таблиці 2.11. Отже, за даними анкетування рівні сформованості когнітивного компоненту педагогічної культури батьків обох груп складають: високий рівень – у 22,7 % батьків експериментальної групи та 21,7 % контрольної; середній рівень – у 63,6 % батьків експериментальної та 52,2 % – контрольної; низький рівень – у 13,6 %

батьків експериментальної та 26,1 % батьків контрольної групи.

Таблиця 2.11.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за даними анкетування
(когнітивний критерій) у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	22,7	21,7
Середній	63,6	52,2
Низький	13,6	26,1

Визначаючи середні значення за першим критерієм отримали наступні дані (табл. 2.12.):

Таблиця 2.12.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за когнітивним
критерієм, у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	27,3	21,7
Середній	61,4	56,6
Низький	11,4	21,8

Отже, за першим критерієм рівні сформованості педагогічної культури батьків обох груп мають відмінності та розподілились наступним чином: високий рівень виявлено у 27,3 % батьків експериментальної групи та 21,7 % батьків контрольної групи; середній рівень – у 61,4 % батьків експериментальної групи та 56,6 % батьків контрольної групи; низький – у 11,4 % батьків експериментальної групи та 21,8 % батьків контрольної групи.

Наступний критерій – практичний перевірявся за допомогою спостереження, у ході співбесіди та частково за допомогою анкетування. Визначався ступінь володіння батьками навичками спілкування, взаємодії з дітьми дошкільного віку, вивчались вміння і навички щодо виховання, догляду за дитиною, вміння раціонально спрямувати зусилля і засоби та уміння бачити перспективи розвитку дитини. Виявлено наступні результати (табл. 2.13.).

Таблиця 2.13.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за практичним критерієм, у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	27,3	26,1
Середній	63,6	56,5
Низький	9,1	17,4

Отже, результати дослідження за другим критерієм наступні: високий рівень виявлено у 27,3 % батьків експериментальної та у 26,1 % батьків контрольної групи; середній рівень виявлено у 63,6 % експериментальної та у 56,5 % контрольної; низький рівень виявлено у 9,1 % експериментальної та у 17,4 % батьків контрольної групи.

Третій критерій – ціннісний – перевірявся запитаннями анкети, методикою А. Варги, В. Століна; спостереженням під час взаємодії батьків і дітей, аналізом малюнків дітей. У ході опитування і спостереження визначалося ставлення до дитини і до виховання в цілому: здатність зрозуміти різні потреби, педагогічна рефлексія – вміння батьків аналізувати, критично оцінювати власну виховну та дозвілєву діяльність, знаходити причини своїх педагогічних помилок, непорозумінь, педагогічна емпатія – співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей. Узагальнені дані опитування, спостереження та анкетування представлені у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за результатами опитування (ціннісний критерій), у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	27,3	26,1
Середній	59,1	56,5
Низький	13,6	17,4

Отже, за результатами опитування та спостереження отримано наступні дані: високий рівень – майже не змінився – його виявлено у 27,3 % батьків експериментальної групи та 26,1 % контрольної групи; середній рівень – у 59,1 % батьків експериментальної та 56,5 % батьків контрольної групи; низький рівень – у 13,6 % батьків експериментальної групи та у 17,4 % контрольної групи.

Для уточнення даних дослідження за ціннісним критерієм було використано методику діагностики батьківського відношення А. Варги, В. Століна. Батькам обох груп було запропоновано відповісти на тестові запитання; результати аналізувалися наступним чином. Високі бали по шкалах «прийняття», «кооперація» – зараховувалися як високий рівень; переважання по шкалах «контроль», «симбіоз» – середній рівень; високий бал по шкалах «відторгнення» та «інфантилізація» – низький рівень. Результати представлено у таблиці 2.15.

Таблиця 2.15.

Діагностика батьківського ставлення (ціннісний критерій), у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	31,8	34,8
Середній	54,5	47,8
Низький	13,6	17,4

Отже, за даними нашої діагностики рівні обох груп складають: високий рівень у 31,8 % батьків експериментальної групи та у 34,8 % батьків контрольної групи; середній рівень виявлено у 54,5 % батьків експериментальної групи та 47,8 % батьків контрольної групи; низький рівень виявлено у 13,6 % батьків експериментальної групи та у 17,4 % батьків контрольної групи.

Для уточнення отриманих даних було проведено повторне дослідження серед дітей. Було знову використано методику «Малюнок сім'ї». У дослідженні взяли участь діти тих батьків, які приймали участь у експерименті. Результати

дослідження були інтерпретовані психологом закладу дошкільної освіти та автором дослідження. Отримано наступні результати (табл. 2.16.).

Отже, серед дітей: високий рівень – у 27,3 % респондентів експериментальної та у 26,1 контрольної; середній рівень – у 59,1 % експериментальної та у 60,9 % контрольної групи; низький рівень – у 13,6 % експериментальної групи та у 13 % контрольної.

Таблиця 2.16.

Методика «Малюнок сім'ї» (ціннісний критерій), у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	27,3	26,1
Середній	59,1	60,9
Низький	13,6	13,0

Узагальнюючи дані по третьому критерію отримали наступні дані (табл. 2.17.).

Таблиця 2.17.

Рівні сформованості педагогічної культури батьків за ціннісним критерієм, у %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
Високий	28,8	29
Середній	57,6	55,1
Низький	13,6	15,9

Отже, за ціннісним критерієм рівні сформованості педагогічної культури батьків обох груп суттєво не відрізняються від результатів констатувального етапу та складають: високий рівень у 28,8 % батьків експериментальної групи та у 29 % контрольної; середній рівень – у 57,6 % експериментальної та у 55,1 % контрольної; низький рівень – у 13,6 % експериментальної та у 15,9 % контрольної групи. Загальні дані щодо рівнів сформованості педагогічної культури батьків представлено на рисунку 2.2.

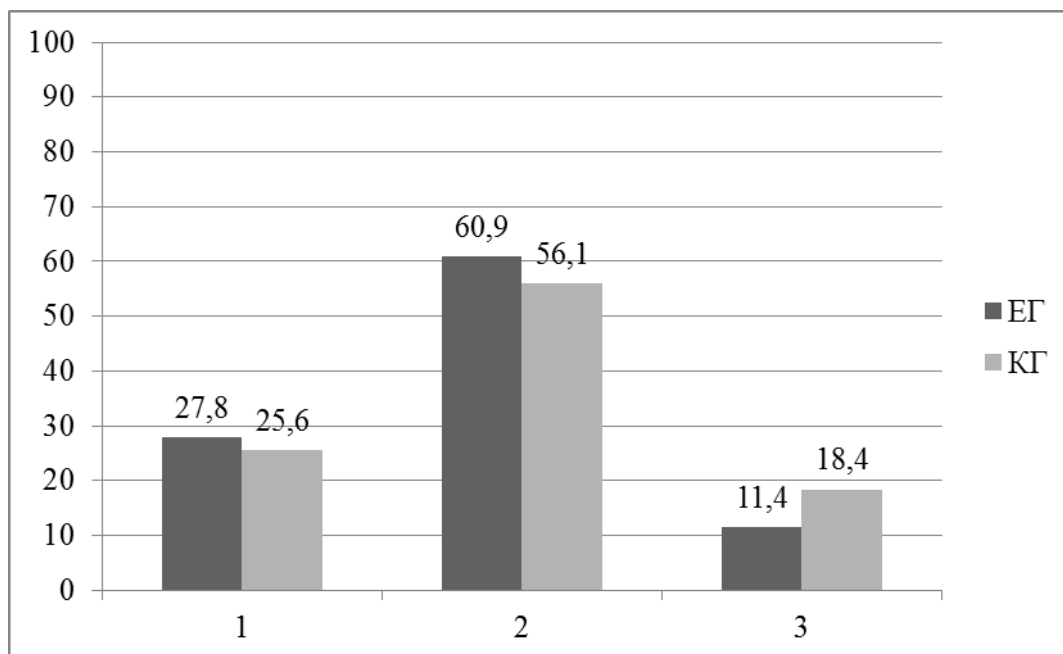

Рисунок 2.2. – Результати формувального етапу експерименту, у %

Перша пара стовпчиків показує високий рівень педагогічної культури батьків обох груп; друга – середній; третя – низький. Як бачимо, певні позитивні зміни відбулися і в контрольній групі, втім, у експериментальній групі такі зміни більш суттєві.

Таким чином, за результатами формувального експерименту бачимо, що рівні педагогічної культури батьків експериментальної групи підвищилися. Найкращі результати отримано за когнітивним критерієм, найнижчі – за ціннісним критерієм. В цілому, зміни відбулися не занадто суттєві, втім, з огляду на те, що робота проводилася з дорослою категорією, вважаємо, що певних позитивних результатів було досягнуто.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження проблеми соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку дозволило зробити такі висновки.

Актуальність дослідження підтверджується тим, що підвищення педагогічної культури батьків є суттєвою умовою реалізації педагогіки партнерства в умовах реформування національної системи освіти. Це зумовлено потребою дитини в педагогічно грамотних батьках, здатних до організації та здійснення ефективного сімейного виховання, плідної спільної діяльності із ЗДО щодо узгодження виховних впливів і створення сприятливих умов для формування й розвитку особистості дошкільника; по-друге, необхідністю подолання притаманних сучасному соціуму проблем (алкоголізму, наркоманії, злочинності, психічних розладів) як наслідку негативної сімейної атмосфери й деструктивного сімейного виховання, що продукуються батьками з низьким рівнем педагогічної культури. Останнє – традиційно в полі зору соціального педагога.

1. Визначено сутність поняття «педагогічна культура батьків», під яким розуміється педагогічна підготовленість і зрілість їх як вихователів, що дає реальні позитивні результати в процесі сімейного і суспільного виховання дітей. Педагогічна культура є складовою частиною загальної культури батьків, у якій закладений досвід виховання дітей у сім'ї, придбаний різними категоріями батьків безпосередньо у своїй країні, інших країнах, а також узятий з народної сімейної педагогіки. Структурно педагогічну культуру батьків складають компоненти, до яких належать психолого-педагогічні знання, навички та вміння догляду за дітьми, культура педагогічного впливу. Педагогічна культура батьків у різних життєвих ситуаціях може проявлятися у комплексі або в окремих її складових ознаках.

Визначено критерії сформованості педагогічної культури батьків: когнітивний, практичний, ціннісний. Когнітивний критерій передбачає оцінку

сформованості необхідних педагогічних знань батьків. Практичний критерій – сформованість практичних навичок та вмій щодо виховання дитини. Ціннісний критерій передбачає емоційну сторону педагогічної культури батьків.

2. Розглянуто стислу психолого-педагогічну характеристику дітей дошкільного віку та їхніх батьків. Визначено, що діти дошкільного віку умовно поділяються на молодших, середніх та старших дошкільників і мають певні вікові відмінності. Провідною діяльністю є гра. Батьки дітей дошкільного віку також складають різноманітну групу і можуть належати до різних типів сімей: благополучних, неблагополучних, сімей груп ризику та ін. Всі ці особливості необхідно враховувати при організації соціально-педагогічної роботи з такими батьками.

3. Визначено сутність, зміст та цілі соціально-педагогічної роботи з батьками дітей дошкільного віку. Розкрито форми та методи формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку у ЗДО. Сутністю формування педагогічної культури сучасної сім'ї є процес виховання і перевиховання дорослих: батьків, інших членів родини, навіть опосередковано дітей, який може бути корисним і необхідним навіть тим батькам, які, виховуючи дітей, не відчують певних проблем. Формування психолого-педагогічної культури батьків у сучасному закладі дошкільної освіти можна здійснювати як через різноманітні заходи на батьківських зборах (лекції, обмін досвідом родинного виховання, диспути, дискусії, консультації тощо), так і через університети педагогічних знань, лекторії для батьків, позакласний педагогічний всеобуч, консультативні пункти, тренінги тощо.

4. Розроблено та впроваджено у практику дошкільного навчального закладу соціально-педагогічну програму формування педагогічної культури батьків дітей дошкільного віку. У дослідженні взяли участь дві групи батьків – контрольна (23 особи) та експериментальна (22 особи). На основі проведеного теоретичного дослідження та критеріїв визначено вихідний рівень сформованості педагогічної культури в обох групах, який не мав суттєвої

різниці. За результатами констатувального експерименту, більшість батьків (більше 50 %) мають середній рівень педагогічної культури, і, лише менше третини – високий рівень.

Термін реалізації програми – шість місяців. Метою було підвищення рівнів педагогічної культури батьків експериментальної групи. Завдання: підвищення психолого-педагогічних знань батьків стосовно виховання дітей дошкільного віку; розвиток вмінь та навичок щодо виховання, догляду за дитиною; розвиток педагогічної рефлексії батьків, педагогічної емпатії. Було використано тренінгові заняття, участь у батьківських зборах, тематичні консультації, інтерактивні лекції, спільні свята, конкурси тощо, виготовлення інформаційних бюлетенів.

За результатами контрольного експерименту відбулися певні позитивні зміни – на 6,8 % збільшився високий рівень; на 4,9 % – середній; та на 11,6 % зменшився низький рівень. Певні позитивні зміни відбулися і в контрольній групі, втім, в експериментальній вони були суттєвішими. Результати контрольного експерименту також свідчать, що деякі показники залишилися без суттєвих змін, що говорить про необхідність підсилення певних блоків програми. Зокрема, показники ціннісного критерію залишилися без суттєвих змін. Втім, вважаємо тему дослідження розкритою, мету досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Молода сім'я в сучасному виховному процесі. *Педагогіка і психологія*. 1998. № 4. С. 53-59.
2. Алексеєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молодого сім'ї : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 234 с.
3. Алексеєнко Т. Ф. Умови позитивної соціалізації дитини у сім'ї. *Діти – батьки – сім'я*. 2005. Вип. 3. С. 5-12.
4. Анисимов С. Ф. Духовные ценности : производство и потребление. Москва : Мысль, 1988. 253 с.
5. Артемова Л. В. Моральне виховання дошкільників : формування суспільних взаємин дітей у грі : навч. посіб. Київ : Рад. шк., 1974. 104 с.
6. Афанасьєва И. В. Толерантность с детства. *Воспитатель ДООУ*. 2007. № 3. С. 21-24.
7. Бадмаев С. А. Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников. Москва : Магистр, 1997. 95 с.
8. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. 3-тє вид., випр. Київ : Світич, 2009. 430 с.
9. Бех И. Д. Психологические основы нравственного развития личности : автореф. дисс. ... доктора психол. наук : 19.00.07. Київ, 1992. 43 с.
10. Білоусова В. О. Виховання культури поведінки : навч. посіб. Київ : Радянська школа, 1986. 160 с.
11. Бойко Г. М. Мета, завдання та основні етапи психореабілітаційної допомоги. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2013. № 9-10. С. 24-27.
12. Бондаревская Е. В. Введение в педагогическую культуру : учеб. пособ. Ростов-на-Дону : РГПУ, 1995. 98 с.
13. Бугуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : <http://mon.gov.ua/images/files/doshkilna>

cerednya/doshkilna/bazoviy-komponent-2.doc

14. Варга А. Я. Структура и типы родительского отношения : учеб. пособ. Москва : Знание, 1986. 217 с.
15. Вахняк М. В. Система роботи дошкільного навчального закладу з формування культури батьківства у молодих сімей. *Теоретические и практические научные инновации*. URL : http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
17. Венгер А. Л. Психология развития. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь / ред.-сост. Л. А. Карпенко. Москва : ПЕР СЭ, 2005. 176 с. URL : <http://www.twirpx.com/file/238318/>
18. Вершинин В. Н. Домашнее воспитание : книга для учителей, воспитателей, родителей. Чебоксары : Клио, 1998. 200 с.
19. Вершловский С. Г. Проблемы гуманизации школьного образования. *Гуманизация образования : Теория. Практика*. 1994. № 2. С. 5-14.
20. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2007. 616 с.
21. Врочинська Л. І. Народна казка як засіб виховання гуманної поведінки у старших дошкільників. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2004. Вип. 29. С. 142-144.
22. Врочинська Л. І. Садок і родина : виховуємо дітей гуманними. *Дошкільне виховання*. 2006. № 6. С. 12-14.
23. Выготский Л. С. Проблемы дефектологии. Москва : Академия, 1995. 468 с. URL : <http://www.twirpx.com/file/1191312/>
24. Гладкова Ю. А. Деятельность дошкольного учреждения по повышению психолого-педагогической культуры современной семьи : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2009. 20 с.
25. Говако Б. И. Студенческая сім'я : метод. реком. Москва : Мысль, 1988.

158 с.

26. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания : учеб. пособ. Киев : Политиздат Украины, 1989. 189 с.
27. Горбатенко А. С. Цель и мотив как факторы устойчивости малой группы. *Общая и прикладная психология*. 2002. № 4. С. 79-81.
28. Гребенников И. В. Основы семейной жизни : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1991. 158 с.
29. Грицкова Ю. В. Проблема формування педагогічної культури батьків у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХХ століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01. Харків, 2009. 20 с.
30. Грудинін Б. Компетентнісний підхід: сутність висхідних понять та положень. *Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип. 7. С. 140-146. URL : [file:///C:/Users/user/Downloads/nz_pmfм_2015_7\(2\)__26.pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/nz_pmfм_2015_7(2)__26.pdf)
31. Деснова І. До проблеми формування педагогічної культури батьків, які мають дітей раннього віку. URL : http://www.ukrdeti.com/2007/2_16_a4_2007.html
32. Дмитрук Т. В. Формування психолого-педагогічної культури батьків (сучасні форми взаємодії з батьками). URL : <http://kolegium16.km.ua/images/new1/dmitruk.pdf>
33. Духонченко О. В. Етичні бесіди з малюками. *Дошкільний навчальний заклад*. 2007. № 1. С. 29-36.
34. Елизаров А. Н. Введение в психологическое консультирование : учеб. пособ. Москва : МГОПУ, 2002. 72 с.
35. Елизаров А. Н. Основы индивидуального и семейного психологического консультирования : учеб. пособ. Москва : Ось-89, 2007. 352 с.
36. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение : учеб. пособ. Львов : Книга, 1985. 167 с.
37. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2010.

319 с.

38. Історія педагогіки : курс лекцій : навч. посіб. Київ, 2004. 106 с. URL : <http://www.twirpx.com/file/440/>
39. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 468 с.
40. Карнаухова М. В. Психолого-педагогічна просвіта як фактор розвитку педагогічної культури батьків. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. Вип. № 2. URL : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n2
41. Компетнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В.Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.
42. Конончук А. І. Соціально-педагогічна робота з сім'єю з підвищення педагогічної культури батьків. *Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 5. С. 2-6.
43. Костів В. Виховний потенціал родини. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2007. № 3. С. 54-59.
44. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 311 с.
45. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч.посібник. Київ : ЦНЛ, 2005. 134 с.
46. Лаврентьева Т. В. Психолог в дошкольном учреждении : методические рекомендации к практической деятельности. Москва : Издательство «Гном и Д», 2004 144 с.
47. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение : учеб. пособ. Москва : Педагогика, 1991. 74 с.
48. Лещенко О. Г. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2010. 20 с.
49. Лещенко О. Г. Відповідальне ставлення до батьківства як сучасна потреба

- сьогодення. *Науковий Вісник Чернівецького університету*. 2007. № 335. С. 89-95.
50. Лещенко О. Г. Теоретико-історичний аналіз підходів до сімейного виховання. *Соціальна педагогіка : теорія і практика*. 2006. № 4. С. 65-71.
51. Лодкина Т. В. Социальная педагогика. Защита семьи и детства : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2003. 192 с.
52. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ : Радянська школа, 1980. 330 с.
URL : <http://www.twirpx.com/file/1319370/>
53. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука : логико-методологический анализ : монография. Москва : Мысль, 1983. 284 с.
54. Мудрик А. В. Социализация человека : учебное пособие для высших учебных заведений. Москва : Академия, 2004. 304 с.
55. Мухина В. С. Возрастная психология : учебн. для пед. ин-тов. Москва : Просвещение, 1985. 272 с.
56. Недвицкая М. Н. Теория и практика организации педагогического взаимодействия школы и семьи : монография. Москва : УЦ Перспектива, 2011. 152 с.
57. Никитина Л. Е. Социальный педагог в школе : учеб. пособ. Москва : Академический проект, 2003. 112 с.
58. Нищета В. Метод проектів як засіб формування життєвої компетентності старшокласників у процесі навчання українознавчих предметів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2009. 219 с.
59. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства : учеб. пособ. Москва : Изд-во института психотерапии, 2003. 319 с.
60. Основи психології : практикум / ред.-сост. Л. Д. Столяренко. Ростов-на-Дону, Фенікс, 2005. URL : <http://www.portal-slovo.ru>
61. Павлушкіна О. В. Підвищення рівня педагогічної культури батьків щодо формування здорового способу життя дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2004. № 3 (5). URL : <http://lips.zp.ua/states/250-120032.html>
62. Пометун О. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід :

- наук.-метод. посіб. Київ : Наука, 2003. 141 с.
63. Поніманська Т. І. Виховання людяності. *Дошкільне виховання*. 2008. № 2. С. 6-9.
64. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
65. Прищепа О. С. Особливості соціально-педагогічної роботи з дітьми проблемних сімей в дошкільних закладах освіти. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6 (43). С. 150-154.
66. Про проведення серпневих конференцій педагогічних працівників загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів : лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2008р. № 1/9-513 URL : <http://www.guon.kiev.ua/?q=node/603.htm>.
67. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05. Умань, 2009. 25 с.
68. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. 202 с.
69. Семенова Л. Формування педагогічної культури батьків як основа взаємодії дошкільного навчального закладу та сім'ї. *Гірська школа українських Карпат*. 2016. № 14. URL : file:///C:/Users/user/Downloads/gsuk_2016_14_30.pdf
70. Синьов В. М. Коберник Г. М. Основи дефектології : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1994. 143 с.
71. Соціальна педагогіка : теорія і технології : підручник / за ред. І.Д.Зверевої. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
72. Соціально-педагогічна діагностика дітей та родин, які опинились в складних життєвих обставинах : метод. рек. / автори-упор. В. Г. Панок, З. О.Гаркавенко, О. Г. Карагодіна. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 76 с.
73. Стаднік Н. В. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття

«педагогічна культура батьків». *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 12. С. 280-289.

74. Стаднік Н. В. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку як педагогічна проблема. *Народна освіта*. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5566
75. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Радянська школа, 1987. 263 с.
76. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори : в 5-ти томах. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 3. С. 7-27.
77. Теоретические и методические вопросы социально-психологического тренинга : учеб. пособие / под. ред. Л. Петровской. Москва : Педагогика, 1982. 208 с.
78. Титаренко В. Я. Семья и формирование личности : монография. Москва : Мысль, 1987. 352 с.
79. Товкач І. Є. Хочу бути мамою, хочу бути татом : навчально-метод. посіб. Київ : Слово, 2012. 368 с.
80. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 44 с.
81. Тюрменко І. І. Культурологія : теорія та історія культури : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 370 с.
82. Хачатрян Л. А. Состояние воспитательного потенциала современной российской семьи. *Вестник Пермского у-та*. URL : <http://cyberieninka.ru/article/n/sostoyanie-vospitatelnogo-otentsialasovremennoy-rossiyskoy-semi#ixzz35HGw9dBf>.
83. Хомишак О., Хомишак Г. Формування педагогічної культури батьків в умовах ДНЗ. *Молодь і ринок*. 2017. № 2 (145). С. 32-35. URL : file:///C:/Users/user/Downloads/Mir_2017_2_8.pdf
84. Чубук Р. В. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 348 с.
85. Шклярчук О. В. Взаємодія дошкільного навчального закладу з сім'єю. URL :

<http://dnz12.itpark.org.ua/index.php/tvorchij-rozvitok/32-pedagogichnij>

86. Щербакова С. Н. Формирование психолого-педагогической культуры родителей : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01. Москва, 1998. 219 с.
87. Эйдемиллер Е., Юстикис В. Психология и психотерапия семи : монография. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 356 с.
88. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с. URL : [http://psychlib.ru/mgppu/eit/EIT-001-.HTM#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/eit/EIT-001-.HTM#$p1)

ДОДАТКИ

Додаток А

Орієнтовна програма вивчення сім'ї

Склад сім'ї:

- повна/неповна;
- віковий склад;
- професії членів сім'ї;
- освітній, культурний рівень членів сім'ї;
- громадське обличчя членів сім'ї;
- моральне обличчя членів сім'ї.

Виховна діяльність сім'ї:

- виховні позиції батьків;
- участь членів сім'ї у вихованні дитини.

Регулярна діяльність сім'ї, соціальний контроль у сім'ї:

- поведінка дитини в сім'ї;
- поведінка поза сім'єю;
- методи та прийоми регулювання поведінки дитини у сім'ї;
- моральне, громадянське обличчя членів родини на підприємстві, у

побуті, у суспільній діяльності.

Анкета для батьків

1. Яку інформацію Ви хотіли б отримувати на батьківських зборах?
2. Які питання виховання Вас особливо хвилюють?
3. Яку пресу Ви читаєте?
4. Чим Ви можете допомогти вихователю в роботі з дітьми групи?
5. На що вихователю слід звернути особливу увагу в роботі з Вашою дитиною?

Анкета – самоаналіз для батьків.

Шановні батьки! Спробуйте подивитися на себе очима Вашої дитини і дайте відповідь на наступні питання:

1. Яким (якою) мене бачить мій син чи донька?
2. Чи відчуває моя дитина, що я її люблю?
3. Чи вважає вона, що я її розумію?
4. Чи є в неї підстави думати про мене, як про справедливу, добру, чуйну людину?
5. Чи подобається їй, як я з нею розмовляю?
6. Чи хотів (хотіла) би я, щоб вона так розмовляла зі мною, як я з нею?
7. Якщо я, коли ми сваримося чи сперечаємося, відчуваю образу, злість, то що вона відчуває до мене?
8. Чи хотів би я, щоб мене зараз виховували так, як я виховую свою дитину?
9. Чи відчуває вона себе самотньою, чи має відчуття, що її не розуміють?
10. Від чого вона страждає і чи знаю я про ці страждання або навіть не здогадуюсь?
11. Чи є у нас з нею хоча б одне заняття, яким ми обоє займаємося із задоволенням?
12. Чи часто ми разом проводимо своє дозвілля?

Додаток Б

Програма підвищення рівня педагогічної культури батьків

Мотиваційно-пізнавальний блок.

I етап. Зняття напруження, недовіри у стосунках між вихователем і батьком. Навчання батьків слід розпочинати з проведення анкетування дорослих у письмовій формі.

Форми роботи: Методика контактної взаємодії Л. Філонова.

Перша стадія – перша зустріч з батьками.

Можливі прийоми: вибір нейтрального матеріалу для бесіди; читання станів («Ви, я бачу, схвильовані...»); узгодження питань («Вас, мабуть, цікавить...»). Тут не варто наполягати на відповідях, краще обмінятися думками стосовно особливостей поведінки конкретної дитини, зосереджуючи увагу на позитивному.

Результат: досягнення внутрішньої згоди з батьками.

Друга стадія – пошук спільних інтересів.

Можливі прийоми:

- наближення до «ми»;
- активніше виявлення вихователем інтересу до дитини, умов родинного виховання;
- розповідь батьків про своїх дітей;
- бесіда з батьками про те, які риси слід розвинути в них, щоб бути відповідальним батьком;
- якщо потрібно, варто обережно сказати про небажані прояви у їх безвідповідальній поведінці.

Результат: виникнення інтересу, довіри до педагога, бажання діяти разом.

Третя стадія – побудова тактики поведінки вихователя з опорою на особистісні якості конкретних батьків.

Можливі прийоми:

- підбиття певних підсумків («виявляється...»);
- уміння уникати негативного плану розмови;
- саморозкриття педагогів з підкресленим значенням прямого висловлювання.

Результат: встановлення взаєморозуміння, готовність прийняти індивідуальні відмінності.

Четверта стадія – виявлення чинників, що перешкоджають спілкуванню.

Можливі прийоми:

- висловлювання сумнівів;
- неузгодженість тих чи інших питань;
- перебільшення чеснот співрозмовника;
- відсутність осуду.

Результат: виникнення прагнення до відвертого спілкування.

П'ята стадія – реалізація індивідуального підходу, ефективна співпраця

Можливі прийоми:

- дружня розмова педагога з батьками щодо сумнівів, труднощів у вихованні дитини;
- вислуховування пропозицій батьків, звернення до них за порадою.

Результат: формування почуття «ми».

Гра з батьками «Кроки». (Закріплення партнерських відносин між вихователями і батьками). «Рука допомоги» від батьків. (Оформлення стенду).

II етап. Озброєння батьків теоретичними знаннями

Форми:

1. Усний журнал «Батьківська відповідальність».

Мета: розкрити зміст поняття «педагогічна культура батьків», закономірності її формування у дорослих, роль батьків у вихованні дитини.

Орієнтовна тематика: Батьки – «перші виховники дитини», «Основні складові відповідального батьківства», «Йдемо до серця дитини», «Спільні зусилля батьків та освітнього закладу – хороші результати», «Методи батьківського виховання дитини в умовах сім'ї», «Шляхи підвищення рівня

педагогічної культури батьків» та ін.

2. Засідання «круглого столу».

Мета: залучення батьків до розв'язання різних проблем у вихованні дітей.

Форми проведення: дискусія, диспут.

Орієнтовна тематика: «Роль прикладу батька у вихованні дитини», «Вплив спільного дозвілля батьків і дитини на формування дитячої особистості», «Художня література як засіб виховання дитини в сім'ї», «Педагоги і батьки – разом: плюси та мінуси» та ін.

3. Вечори запитань і відповідей.

Мета: розвивати допитливість та інтерес батьків до розв'язання проблем виховання дитини; надати батькам кваліфіковану допомогу з питань, які їх найбільше цікавлять.

4. Виставка книжок, газет і журналів з відповідними публікаціями.

Мета: спонукати батьків до самоосвіти.

5. Довірливе спілкування.

Індивідуальні бесіди та консультації для батьків середнього і низького рівнів підготовки.

Блок практичної підготовки.

Мета: закріплення здобутих теоретичних знань, формування педагогічних навичок та вмінь.

Форми:

1. Розв'язування педагогічних ситуацій.

Мета: спонукати батьків до переходу від логічних міркувань до практичних дій.

Алгоритм дій:

- інструкція вихователя;
- ознайомлення з проблемою;
- пошук правильного рішення;
- педагогічний аналіз запропонованих варіантів.

2. Рольові ігри.

Мета : корекція взаємин між батьками і дітьми, батьками і вихователями.

План проведення:

- визначення теми і мети заняття;
- інструктаж, ознайомлення із сюжетом, розподіл ролей;
- безпосереднє проведення гри;
- аналіз гри;
- підбиття підсумків.

Орієнтовна тематика: «Випадкова зустріч», «Інтерв'ю», «Батьки і донька/син», «Вихідний день» тощо.

3. Обмін досвідом.

Мета: спонукати батьків до взаємообміну думками, сумнівами щодо своєї поведінки й дитини: вибору оптимальних методів виховання, корекції недоліків і прогалин у вихованні.

Орієнтовні питання для обговорення:

- як виховати у родині дітей добрими і чуйними;
- застосування народної мудрості у вихованні дитини;
- як прищепити дитині правила гуманної поведінки в сім'ї;
- як правильно організовувати спільну діяльність разом із сином та донькою тощо.

4. Клуб взаємодопомоги.

Мета: спонукати батьків до усвідомленої взаємодії з вихователями у формуванні особистості дошкільника.

Орієнтовний зміст:

- читання та обговорення періодичних матеріалів на теми, які є предметом обговорення/бесіди;
- залучення батьків до участі в організації та проведенні свят і розваг;
- проведення «днів відкритих дверей»;
- вивчення вмісту «скриньки індивідуальних пропозицій» батьків;
- ознайомлення з матеріалами для проведення бесід з дітьми тощо.

Контрольно-оцінювальний блок.

Мета: аналіз ефективності запропонованої методики педагогічної підготовки батьків до виховання дитини у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу/загальноосвітньої школи та сім'ї.

Рекомендовані методи контролю та оцінки:

- опитування, тестування;
- педагогічне спостереження;
- оцінні картки;
- книги відгуків;
- листи відвертості;
- індивідуальні бесіди.

Після проведення заняття кожного блоку необхідно впроваджувати в практику запропоновані методи і форми роботи. Підсумком роботи з батьками може бути конференція «Співпраця ЗДО і батьків у вихованні дошкільника».

Висновок. Педагогічна культура батьків є складовою загальної культури, що визначається такими параметрами: культура мислення, праці, мовлення, комунікативна культура, моральна, естетична, економічна, правова, професійна, фізична, етична, статева та екологічна.

Педагогічна культура батьків – це складна, інтегрована, динамічна єдність особистісних якостей та високого рівня мотивації, знань, умінь, навичок, які визначають тип, стиль, способи поведінки батьків у виховному процесі й проявляються в індивідуалізованій творчій формі взаємодії батьків і дитини. Передумовою ефективною та повноцінної виховної діяльності батьків є психолого-педагогічна підготовка, яку слід розпочинати в умовах ЗДО.